

17DE ZITTING. — 5 JANUARIJ.

II. *Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk II.)*17<sup>de</sup> ZITTING.

ZITTING VAN DONDERDAG 5 JANUARIJ.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Voortzetting der beraadslaging over de wets-ontwerpen tot vaststelling der Staatsbegrooting voor 1865; aan-neming van de hoofdstukken II, III A, III B, IV B en IV A.

Voorzitter: de heer **Philipse**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 34 leden, te weten de heeren:

van Swinderen, Michiels van Kessenich, Messchert van Vollenhoven, van Nispen van Pannerden, Smit, Taets van Amerongen, van Meeuwen, Bosch van Drakestein, Hengst, van Rhemen van Rhemenshuizen, van Beeck Vollenhoven, Tonckens, Fransen van de Putte, van Sasse van Ysselt, Boreel van Hogelanden, Cost Jordens, Hartsen, van Eysinga, Schim-melpenninck van der Oije, Huydecoper van Maarsseveen, van Aylva van Pallandt, de Vos van Steenwijk, van Andringa de Kempnaer, van der Heim van Duyvendijke, Cremers, Nobel, van Heeckeren van Wassenaer, Verschoor, Blankenheym, van Vollenhoven, Viruly, Sassen en van der Lek de Clercq;

en al de heeren Ministers.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over de WETS-ONTWERPEN TOT VASTSTELLING VAN DE STAATSBEGROOTING VOOR 1865.

I. Het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK II (*Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings*).

. De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Boreel van Hogelanden**: De behandeling van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting geeft mij aanleiding eene bedenking in het midden te brengen; eene bedenking die mij voorzeker niet leiden zal tot afstemming van dit hoofdstuk, maar die ik dan toch meen aan de Vergadering te moeten mededeelen. Het is eene bedenking ten aanzien van eene regeringsdaad; ik bedoel de benoeming van de Staatsraden in buitengewone dienst.

Bij Koninklijk besluit van 16 Februarij II. werden 13 Staatsraden in buitengewone dienst benoemd, welke benoeming bijna algemeen bevreemdde. Men meende dat die benoeming niet was overeenkomstig den geest en de bedoeling van de wet op de zamenstelling van den Raad van State; men meende dat de bedoeling van de instelling van buitengewone Staatsraden was om kundige, ervaren mannen in den Raad van State ter raadpleging te kunnen roepen; men meende dat bij de behandeling van de wet op de zamenstelling van dien Raad op den voorgrond had gestaan, dat de benoeming van Staatsraden in buitengewone dienst niet zoude zijn een middel om een eeretitel te verleenen aan mannen, die wellicht uitstekende diensten aan den Staat bewezen hadden, maar dat men gewild had gebruik te maken van de ervaring, van de kunde, van de ondervinding van uitstekende mannen, om die, wanneer daartoe de behoefte mogt gevoeld worden, te roepen in den Raad van State ter raadpleging over gewichtige punten zoowel van binnenlandsch als van koloniaal staatsbestuur. Nu weet ik wel, Mijne Heeren, dat de Minister van Financien in zijn antwoord betoogd heeft dat de wet hem de verplichting oplegde tot benoeming van de Staatsraden in buitengewone dienst, maar in diezinswijze mag ik niet deelen, want wanneer ik inzie art. 4 der wet op de zamenstelling van den Raad van State, dan lees ik daarin dat er buitengewone leden van den Raad van State *kunnen* worden benoemd. Er bestaat dus geene verplichting tot die benoeming, maar alleen de bevoegdheid, en nu was het denkbeeld, dat van die bevoegdheid gebruik zou worden gemaakt wanneer er behoefte gevoeld werd om voor eenig gewichtig punt de ervaring en de ondervinding van kundige mannen in te roepen. Mijne Heeren, ter vestiging van mijne overtuiging, of aan de bedoeling en den geest der wet inderdaad is beantwoord geworden door de gelijktijdige benoeming van dertien leden van den Raad van State in buitengewone dienst, zoude ik, indien het niet onbescheiden ware, gaarne willen vernemen, of na de benoeming van die dertien Staatsraden in buitengewone dienst reeds de behoefte gevoeld is geworden om hen ter raadpleging te roepen in den Raad van State, of sedert hunne benoeming er ten minste velen in den Raad van State zijn geroepen, dan wel of er wellicht niet één eenige daartoe is uitgenoodigd. Ik erken dat een antwoord op die vraag mijne overtuiging zal vestigen, of hier met die benoeming inderdaad beantwoord is geworden aan den geest en de bedoeling van de instelling van Staatsraden in buitengewone dienst.

De heer **Metz**, Minister van Financien: Mijnheer de Voorzitter, het punt door den geachten spreker uit Noordholland is behandeld, betreft hoofdzakelijk de opvatting van de wet op den Raad van State, voor zooveel betreft de benoeming van Staatsraden in buitengewone dienst. Nu meende de Regering, en zij meent dat nog, dat het uit de wet en uit de behandeling van die wet bij de Staten-Generaal blijkt, dat het de bedoeling zou zijn geweest, om die Staatsraden in buitengewone dienst op éénmaal te benoemen. Art. 4, dat door den geachten spreker is aangehaald, is, dunkt mij, daar tegen geen beletsel. Het is waar dat artikel houdt in, dat er buitengewone Staatsraden *kunnen* worden benoemd, en wanneer daartoe wordt overgegaan, die benoeming zich dan zal bepalen tot het getal van hoogstens vijftien. Nu heeft de Regering gemeend van die facultative bepaling te moeten gebruik maken en zich daarbij tevens gehouden binnen de grenzen van het maximum.

De geachte spreker heeft gezegd, dat het de bedoeling was om kundige ervaren mannen in den Raad van State te roepen. Maar ik vraag, Mijnheer de Voorzitter, is dat niet geschied? Zijn er op de kunde en de ervaring van de mannen, die door de Regering zijn benoemd, bedenkingen te maken, en zouden er kundiger er meer ervaren mannen zijn aan te wijzen? Ik geloof dat niet. De

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk III A.)

Regering meent alzoo, dat zij de wet heeft uitgevoerd volgens haren geest en haren letter.

De geachte spreker heeft gevraagd, of er reeds behoefte gevoeld is om buitengewone leden tot voorlichting in den Raad van State te roepen. Zoover mij bekend is niet, maar ik geloof dat het antwoord op die vraag geen invloed kan hebben op de beoordeeling van de wijze waarop de Regering gemeend heeft de bepalingen van de wet te moeten uitvoeren.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk II der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865 (*Hooge Collegien van Staat en het Kabinet des Konings*), in stemming gebracht, wordt met algemeene (34) stemmen aangenomen.

II. Het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK III A (*Departement van Buitenlandsche Zaken*).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Ik heb het woord gevraagd, Mijnheer de Voorzitter, om enkele inlichtingen te ontvangen. Het is daarbij mijne bedoeling niet om den Minister te bestrijden; integendeel, ik breng gaarne bij deze eerste gelegenheid hulde aan de kalme en waardige wijze waarop de Minister in een hartstogtelijk debat in de andere Kamer heeft gehandeld en gesproken.

Men heeft gewaagd van een dilettant. Ik geloof dat zoodanige dilettant menigen meester in de staatsmanswijsheid tot voorbeeld zou kunnen strekken.

Ik ben het met die leden eens, die in § 3 zeggen dat ze van oordeel waren dat in 't algemeen de bezoldigingen te laag bleven gesteld en niet in verhouding staan tot de uitgaven waartoe de leden der diplomatie dikwijls, huns ondanks, verplicht worden.

Het heeft mij verheugd uit het antwoord des Ministers te ontvaren — ten minste dat geloof ik dat zijne bedoeling is — dat althans de f 4000, uitgetrokken voor de gezanten te Parijs en te Brussel, aan de respectieve gezanten zullen worden uitbetaald. Ik wenschte echter niet zoo zeer over die lage bezoldigingen te spreken, maar inlichtingen te vragen over de onevenredigheid die tusschen de bezoldigingen bestaat. Zoo zie ik bijv. dat onze gezant te Londen f 30 000 en die te Petersburg slechts f 26 000 geniet, terwijl ik van personen, die in die hoofdsteden bekend zijn, meer dan eenmaal heb gehoord, dat te Petersburg de levenswijze vooral niet goedkooper dan te Londen is. Te Parijs, waar de levenswijze evenzeer vrij duur is, is de bezoldiging van den gezant op f 23 000 en te Berlijn op slechts f 18 000 gesteld; terwijl te Brussel, ook eene stad waar de behoeften duur zijn, onze gezant maar f 16 000 geniet.

Het is mij niet duidelijk, welke maatstaf bij die regeling van bezoldigingen is aangenomen. Ik kan toch niet denken dat het eene oude *usantie* is, die de Minister nu maar blijft volgen, en ik zou gaarne van hem vernemen, om welke redenen er een zoo groot verschil in de bezoldiging onzer gezanten bestaat; een verschil dat zeker door de woonplaats niet gewettigd wordt.

Dezelfde aanmerking geldt wellicht bij de bezoldiging van de consuls. Die te Carracas heeft f 7000, terwijl die te Londen f 6000 geniet; en daarentegen die te Rio Janeiro slechts f 1000, die te Alexandrie ook f 1000, maar daarentegen die te Athene f 3500, die te Canton f 3000 en die te Jeddo f 12 000.

Ik kan toch niet onderstellen dat die benoemingen bij loven en bieden geschieden. De Minister heeft in de andere Kamer gezegd, dat het niet billijk is, den eenen consul boven den andere te bevoorreen, en hij heeft getoond groot belang in hunnen werkring te stellen. Ik verzoek dus eenige inlichtingen omtrent de bestaande door mij bedoelde onevenredigheid in de bezoldigingen der gezanten en consuls te mogen ontvangen.

De heer **Hartsen**: Ik wensch nog een enkel woord toe te voegen aan hetgeen door den geachten spreker uit Gelderland is gezegd. Het antwoord, door den Minister gegeven op de derde paragraaf van ons verslag, heeft ook mijne aandacht getrokken en bij mij den indruk te weeg gebracht, dat de mindere bezoldiging van den minister-resident te Hannover wel aanleiding kon geven tot de opvatting als of de Regering niet voornemens was den toestand onzer diplomatie te verbeteren. Ik zou dit betreuren; ik hecht groote waarde aan onze diplomatie; het komt mij voor dat een land, dat groote handelsbetrekkingen heeft over de geheele

wereld, en toch slechts een betrekkelijk klein vermogen bezit om dien handel te beschermen, groot belang heeft bij eene goede diplomatie, en nu kan eene karig bezoldigde diplomatie weinig nut doen. Ik acht het dus eene verkeerde bezuiniging, als men bezuinigen wil op het punt onzer diplomatie, en ik heb daarom met leedwezen opgemerkt dat de Minister omtrent dit punt nog geen vast stelsel heeft aangenomen.

Ik had mij voorgenomen deze bedenking hier in het midden te brengen; de heer van Rhemen van Rhemenshuizen is mij voorgegaan, maar ik kan in zijn gevoelen niet deelen over de consuls. Wanneer die spreker, even als ik, in de gelegenheid ware commerciële zaken onder de oogen te hebben, dan zou hij weten dat aan het consulschap op de eene plaats veel meer indirecte voordeelen zijn verbonden dan op de andere plaats. Ik wil den Minister nu niet vooruitloopen, die dit zeker verder zal aantoonen. Mijn eenig doel is, de belangen onzer diplomatie aan de zorg der Regering aan te bevelen.

De heer **van Beeck Vollenhoven**: Mijnheer de Voorzitter, ik wensch het laatste, dat door den vorigen spreker gezegd is, te ondersteunen, daar ik ook geloof, dat onze diplomatie in het algemeen te weinig bezoldigd is. Dit blijkt vooral wanneer men de bezoldigingen van onze gezanten vergelijkt met die van andere Rijken, die met ons kunnen gelijkgesteld worden. Ik zal natuurlijk niet al die gezantschappen aanhalen, maar slechts één voorbeeld noemen, namelijk die welke te Parijs gevestigd zijn. Voor ons geheele gezantschap aldaar is f 29 400 uitgetrokken, doch f 2000 daarvan worden nog niet toegekend; er blijven dus f 27 400 over. De gezant ontvangt daarvan f 21 000, de raad van legatie f 5000 en de kanselier f 1400. Wanneer men daarentegen het oog vestigt op andere landen, die met Nederland kunnen worden gelijkgesteld, zoo als België, Zwitserland, Griekenland enz., dan ziet men dat deze voor hunne gezanten te Parijs alleen even veel uittrekken en ook uitgeven, als wij voor het geheele gezantschap doen; en verreweg de meesten hebben dan nog een tal van secretarissen, attachés en raden van legatie — hetgeen althans met België zeer zeker het geval is.

Ik geloof ook, dat men eene verkeerde staatkunde volgt, wanneer men de gezanten niet in staat stelt hunne Regering op eene waardige wijze te vertegenwoordigen. Zij zijn door de duurere wijze van leven, die in de meeste hoofdsteden van Europa bestaat en die wij ook hier te lande ondervinden, tot meer uitgaven gedwongen dan vroeger het geval was, terwijl de bezoldigingen niet in evenredigheid zijn verhoogd. Daarvan moet het gevolg wezen, dat men hoe langer hoe minder geschikte personen zal kunnen vinden om de belangen van Nederland te vertegenwoordigen. Het spreekt toch van zelf, dat hij, die daartoe geroepen wordt, wensch dit behoorlijk te kunnen doen. Daartoe zal hij, behalve eene betamelijke representatie, voornamelijk vele gegevens moeten bekomen, en die te erlangen, dwingt de gezanten tot grotere uitgaven.

Ik ben ook overtuigd, dat de Minister, gelijk hij ons ten antwoord gegeven heeft, in Julij nog niet bij magte was om over dit onderwerp te kunnen oordeelen; maar ik acht het toch van zoo veel gewigt, dat het mij raadzaam voorkwam, na de andere leden, die hierover het woord gevoerd hebben, er ook dit weinige bij te voegen en met aandrang er den Minister op te wijzen hoe noodzakelijk het is, dat de algemeene herziening van de bezoldigingen onzer gezantschappen ter hand genomen worde.

De heer **Boreel van Hogelanden**: Het zou wellicht bevreemden — nadat ik meermalen in deze Vergadering hetzelfde betoog gevoerd heb als de sprekers die mij vooraf zijn gegaan, — zoo ik daarbij niet een enkel woordje voegde. Ik had mij intusschen voorgenomen het *niet* te doen, omdat ik het reeds in den verleden zomer met veel aandrang gedaan had.

Het was kort na het optreden van dezen Minister dat hij zijne begroting indiende, en ik rekende dit een hoogst geschikt tijdstip om hem met aandrang aan te bevelen de zorg voor de instandhouding van de Nederlandsche diplomatie en de aanvraag van de noodige gelden voor dien tak van bestuur. Ik achtte dit een hoogst geschikt tijdstip, omdat die staatsman zich in de gelukkige positie bevond van door geen antecedenten, door geen vroegere stemmingen, door geen vroeger geuite gevoelens gebonden te zijn, en hij dus allezins recht had bij de aanvaarding van zijn bestuur en aan zijne ambtgenooten en aan de beide Kamers der Volksvertegenwoordiging zijne overtuiging kenbaar te maken, dat hij dat bestuur niet kon aanvaarden tenzij men hem de middelen verstrekke om dat bestuur te doen beantwoorden aan de wezenlijke behoeften van den Staat. Ik had mij eenigzins gevleid dat de begroting voor 1865 eene aanvraag van eenige meerdere gelden zou inhouden voor



## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IIIA.)

dit departement. In die verwachting ben ik echter te leur gesteld. Op deze begroting wordt niet meer geld aangevraagd, en zij draagt zelfs sporen van zucht tot bezuiniging. Er is ééne missie met f 1000 verminderd, voor twee andere missies zouden de gelden, die er voor beschikbaar waren, niet worden besteed, en aan den wensch tot herstel van eene missie, welk herstel men hoog noodig achtte, is mede niet te gemoet gekomen.

Ik had gewenscht dat aan het sloopingstelsel, dat ik tot mijn leedwezen sedert 1848 in onze diplomatie gezien heb, een einde zou komen, maar ik mag niet ontveinzen, en ik betreurd het te zien, dat, in plaats dat iets tot herbouw werd aangebragt, al wederom op dit departement bezuinigd werd. Voorzeker ligt hierin voor mij geene reden om mijne stem tegen deze begroting uit te brengen, maar wel om mijne stem te vereenigen met die van de vorige geachte sprekers en met hen bij den Minister aan te dringen dat hij krachtig zorg voor de instandhouding van de Nederlandsche diplomatie: inderdaad eene zaak van het hoogste belang voor onze onafhankelijkheid en voor de dierbaarste belangen van ons vaderland.

De heer **Cremers**, Minister van Buitenlandsche Zaken: Door de vier sprekers die het woord gevoerd hebben is slechts één punt behandeld, dat hier ook reeds vroeger ter sprake is gebragt door den spreker die het laatst het woord heeft gevoerd. Ik geloof dat ik de bezwaren van die leden en de vrees van den laatsten spreker zal kunnen wegnemen, als ik hier nogmaals verklaar, dat ik, zoo als ook reeds door mij in de Tweede Kamer verklaard is, bij het opmaken van deze begroting nog niet in staat was een juist oordeel te kunnen vellen over de bezoldiging van onze diplomatieke agenten, niet alleen op zich zelve, maar ook in verband tot vele andere quaestien, die daarbij niet over het hoofd gezien moeten worden. De finantien van den Staat moeten toch daarbij in het oog gehouden worden, en men moet de bezoldiging van de ambtenaren hier te lande ook niet geheel vergeten. Ik meende bovendien dat ik geen besluit moest nemen in eene zaak, die ik persoonlijk nog niet genoegzaam kon beoordeelen. Ik heb de verzekering gegeven, dat het een onderwerp van zeer ernstig onderzoek bij mij uitmaakte, hetgeen ik ook reeds in de zitting waarin in het vorige jaar de definitieve begroting van dit departement is aangenomen, aan den geachten spreker uit Noordholland te kennen gegeven heb. In de Tweede Kamer heb ik mijne rede geëindigd met te zeggen, dat, zoo het mogt gebeuren dat ik hier nog eene begroting zou verdedigen, dan mijne opinie gevestigd zou zijn en ik daarvoor zou uitkomen, hoe zij ook mogt uitvallen. Die verzekering kan ik nogmaals herhalen.

De geachte sprekers in het algemeen, maar vooral de heer Boreel van Hogelanden, hadden meer van mij verwacht; de geachte spreker uit Noordholland had van mij gewenscht, dat ik dadelijk bij mijn optreden van de verhooging der bezoldiging van onze diplomaten eene *conditio sine qua non* had gemaakt aan de leden van het Kabinet, waarvan ik de eer heb deel uit te maken. Ik geloof, dat die wensch niet van overdrijving vrij te pleiten is. Het zou toch van de zijde van iemand, waarvan te regt of ten onregte gezegd is, dat hij dilettant-diplomaat was, zeer aanmatigend geweest zijn, indien hij reeds bij zijn optreden een oordeel had willen vellen over een onderwerp, tot beoordeeling waarvan werkelijk ondervinding in het departement zelf noodig is.

Maar al had ik die aanmatiging gehad, wat zou het gevolg geweest zijn? De geachte spreker zal mij toch toegeven, dat een Minister van Buitenlandsche Zaken, terwijl hij nog geheel onbekend was en dus alle autoriteit miste, bij de Tweede Kamer, welke reeds meermalen eene verhooging van de bezoldiging onzer diplomatieke agenten verworpen heeft, niet veel kans had om gedaan te krijgen hetgeen aan grijze staatslieden geweigerd is.

Ik geloof dus dat ik met regt mag vragen dat men mij ook in dit opzigt eenigen tijd late, ten einde mijne opinie te vestigen, maar ook om datgene bijeen te zamelen, wat noodig is om, zoo ik tot eenen maatregel mogt besluiten, op goede gronden aan de andere Kamer te betoogen waarom ik tot dat besluit gekomen ben. Ook thans wensch ik mij omtrent hetgeen ik later zal voorstellen nog niet uit te laten; ik geloof dat dit niet van mij gevorderd kan worden. Ik moet voor mij zelve, maar ook, zoo een opvolger eene volgende begroting mogt verdedigen, voor hem de handen geheel vrijhouden.

Ik zeg den geachten spreker uit Gelderland dank voor de welwillende woorden die hij mij wel heeft willen toespreken. Ik erken dat er wel iets waarschijnlijk te zijn in hetgeen hij gezegd heeft over de onevenredigheid tusschen de bezoldiging van de verschillende gezantschapsposten. Maar om een juist oordeel te kunnen vellen over de duurte der levenswijze in de verschillende residentien van Europa, moet men van verschillende kanten berigten inwinnen.

Ik geloof, gelijk de geachte spreker gezegd heeft, dat de bezoldigingen zoo als die nu op de begroting voorkomen wel eenigzins op usantie steunen. Ik geloof ook dat in den laatsten tijd in sommige residentien eene grootere duurte van levenswijze heerscht en dat daardoor eene goede verhouding verbroken is. Daarom is het noodig de regeling der bezoldigingen te herzien, waarvoor ik gedurende den zomer reeds de noodige bouwstoffen heb vergaderd, ten einde voor mij zelve een oordeel te kunnen vestigen en dat oordeel behoorlijk te kunnen toelichten.

De aanmerking door den geachten spreker gemaakt omtrent het verschil in bezoldiging van onze consuls-generaal acht ik minder gegrond. Reeds is door den geachten spreker uit Noordholland aangemerkt dat bij de consulaten vele indirecte voordeelen verkregen werden. Dit moet vooral in aanmerking genomen worden. De geachte spreker heeft ook gezegd dat er eene soort van loven en bieden schijnt te bestaan. Hoewel de uitdrukking misschien niet juist gekozen is, zoo mag echter het denkbeeld, dat aan die uitdrukking ten grondslag ligt, niet geheel ontkend worden. Wanneer de Regering toch ziet dat in eene van de eerste handelsplaatsen van Europa een consul-generaal of consul benoemd kan worden, die in alle mogelijke opzichten voldoet, zonder dat hij bezoldiging verlangt, dan spreekt het van zelf dat de Regering zoodanig persoon zal benoemen. Kan men evenwel geen geschikt persoon vinden zonder hem bezoldiging toe te leggen, dan gaat de Regering geenszins karig te werk, zonder evenwel de geldelijke belangen van het land uit het oog te verliezen.

Dat men in Japan eene veel grootere bezoldiging aan onzen consul-generaal toekent, zoo als door den geachten spreker is te kennen gegeven, is juist. Dit ligt zeker daarin, dat men daar eene minder ruime keuze heeft gehad, dat men daar een politiek agent noodig heeft, en dat de bezoldiging, zoowel van onzen consul-generaal in China als in Japan, vroeger betaald werd uit de Oost-Indische begroting. De Indische bezoldigingen zijn toch altijd iets hooger en eerst sedert korten tijd zijn de zaken van China en Japan onder het bestuur van het Departement van Buitenlandsche Zaken gekomen.

De geachte spreker uit Gelderland meent dat ik omtrent dit punt eenigzins in tegenspraak ben gekomen met hetgeen ik in de Tweede Kamer Kamer heb gezegd: de Regering zou niemand willen bevoordeelen; daarom had zij den post voor toelagen aan sommige consuls verminderd. Ik meen dat dit niet geheel en al juist is. Met dien post van toelagen is wel eens wonderlijk te werk gegaan. Dikwijls heb ik gevonden dat juist de consuls, die gewoon waren de Regering telkens met vragen lastig te vallen en haar aan te toonen welke groote verdiensten zij hadden jegens den Staat, uit dien post eene tegemoetkoming ontvingen, terwijl andere, welligt meer verdienstelijke mannen, daaruit niet werden bevoordeeld. Dit is de hoofdreden waarom ik dien post althans vooreerst niet wensch te verhoogen. Hetgeen ik daaromtrent in de andere Kamer zeide komt hierop neder — ik herinner mij nu niet de juiste woorden, — dat men door aan den een te geven, juist den ander begeerig maakt, en dat sommige consuls dan met regt eene tegemoetkoming uit dien post kunnen eischen, wanneer die werd toegestaan aan hen die daarop minder aanspraak hebben. Mogt de Regering echter later tot de overtuiging komen dat het wenschelijk is hieromtrent eenige verandering te maken, bijv. om aan alle consuls naar mate der werkzaamheden, eenige tegemoetkoming toe te kennen voor schrijffloen of andere kleine uitgaven, dan zal zij niet aarzelen een daartoe strekkend voorstel bij de Staten-Generaal in te dienen.

Ten slotte moet ik nog opkomen tegen hetgeen voorkomt in het Verslag der Commissie van Rapporteurs en dat herhaald wordt door de geachte afgevaardigden uit Noordholland, de heeren Boreel en Hartsen. Dezen zien eene bepaalde rigting tot verdere besparing in de door mij voorgedragen begroting, en de eenige grond waarop zij die meening steunen is dat de f 2000, voor België en Frankrijk meer uitgetrokken, ook nu nog niet worden uitbetaald, en dat de post te Hannover met f 1000 is verminderd.

Wat het eerste betreft, heb ik gezegd dat die post reeds sedert twee jaren op de begroting staat. Toen werd bepaaldelijk door de Regering verklaard dat zij niet zou overgaan tot eene uitkeering der meerdere gelden dan aan nieuwe titularissen. Ik heb dien post op de begroting behouden, juist omdat ik geheel vrij wilde blijven en een onderzoek instellen. Nu zal men mij tegenwerpen, dat dan toch eene verandering in de begroting is gebragt door den post te Hannover met f 1000 te verminderen; maar dat is juist geschied om mij geheel vrij te houden. Hannover toch is eene plaats waar wij steeds een diplomatiek agent moeten hebben, als zijnde de hoofdstad eener natie waarmede wij uit den aard der zaak vele relatien hebben. Het is echter niet noodig daar zoodanigen agent van den hoogsten rang te hebben; en nu had de

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk III B.)

voorganger van den tegenwoordigen titularis niet alleen den hoogsten rang, maar hij had ook veeljarige — ik meen wel vijf-en-dertigjarige dienst — en was bovendien gehuwd: hij genoot een tractement van f 8000. Bij hetgeen ik denk te zullen doen om voortaan Hannover te rangschikken onder de plaatsen waar wij moeten hebben een minister-resident, en waar dus altijd eerst jongelieden zullen worden geplaatst, heb ik gemeend van den post te Hannover, als zijnde daar de leefwijze bovendien niet van de duurste, duizend gulden te kunnen afnemen. Maar wanneer na een algemeen onderzoek ingesteld te hebben dit blijkt verkeerd te zijn, dan zal ik gaarne schuld bekennen en eene verhooring aanvragen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk III A der Staatsbegroting voor 1865 (Departement van Buitenlandsche Zaken), in stemming gebragt, wordt met algemeene (34) stemmen aangenomen

### III. Het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK III B DER STAATSBEGROTING VOOR 1865 (Administratie voor de Zaken der Roomsch-katholieke Eeredienst).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Smit**: Mijnheer de Voorzitter, wanneer ik mij te binnen breng de bekende loyauteit van deze Vergadering, dan heb ik reeds de voorwetenschap dat mijn tegenwoordig spreken niet zal worden misbillijkt, en wanneer ik daarbij herinneren mag dat het voor de eerste maal is dat ik hier ter plaatse het woord voer, dan zal eene zachte beoordeeling van dat gesprokene zeker mijn deel wel wezen.

Ik heb bezwaren, Mijne Heeren, tegen de opheffing van de beide Ministerien van Eeredienst. Tegen deze begroting zelve en die welke vervat is in hoofdstuk IV B heb ik geen bezwaar. Van daar dan ook, dat ik niet tegen, maar voor de begrotingen zal stemmen. Ik heb mij in vroegere parlementaire betrekking nooit de vrijheid veroorloofd, en zal mij die ook nooit hier in deze vergadering veroorloven, om eene begroting af te stemmen om redenen daarbuiten gelegen. Eerbied heb ik voor de meening van andersdenkenden, en ik hoop dat men ook deze mijne meening, op bescheiden wijze geuit, zal eerbiedigen.

Ik zeide, Mijnheer de Voorzitter, ik heb bezwaren tegen de opheffing der beide Ministerien van Eeredienst. Die bezwaren zijn de volgende:

Mijn eerste is, dat de tegenwoordige toestand aan niemand schijnt te voldoen. Zij toch, die op grond van eene dadelijke scheiding van Kerk en Staat, de opheffing van de Ministerien van Eeredienst wenschten, zijn niet tevreden, omdat zij in den tegenwoordigen toestand meenen te zien eene bestendiging van den vroegere; en zij die met mij ook bij scheiding van Kerk en Staat het behoud der Ministerien verlangden, zijn natuurlijk evenmin tevreden, omdat zij zijn opgeheven.

Een tweede bezwaar is, dat zelfs bij volledige doorvoering van het stelsel van scheiding van Kerk en Staat, eene scheiding die ik en wettig en wenschelijk acht, er altijd een aantal punten van aanraking zullen overblijven. die het behoud van de Ministerien allernoodzakelijkst maken. Maar er is meer.

Een derde bezwaar dat ik tegen de opheffing heb is — en ik geloof dat ik hierin niet te veel zeg — dat men bij de keuze van sommige Ministers altijd moet letten op gezindte: eene zaak die inderdaad niet wenschelijk is.

Bij het bestaan van die drie hoofdbezwaren, geloof ik dat er nog een argument kan worden bijgebragt uit de begrotingen zelve, dat afdoende pleit voor de herstelling der Ministerien. De sommen toch voor subsidien op de begrotingen voor de Eerediensten uitgetrokken, vergeleken met die van 10 à 12 jaren geleden, zijn nagenoeg f 80 à 100 000 hooger geworden. Ik prijs dat, ik verheug mij daarover. Ik juich toe, dat de Staat hulp verstrekt waar die gevraagd wordt; hulp verstrekt aan de Kerk, als daarvoor gegronde behoefte blijkt te bestaan.

Maar het is dan toch ook zeker waar dat een verantwoordelijk hoofd van een Departement van Eeredienst beter zal kunnen beoordeelen of die behoefte bestaat, of daaraan kan en moet worden voldaan. Uit die vermeerdering van subsidien trek ik de conclusie dat een Minister van Eeredienst die zijn pligt doet — en ik vind dat door het verlenen van subsidie pligtmagig wordt gehandeld — het best in staat is om te beoordeelen hoe die zaak moet worden geregeld. Eindelijk, in een land waar zoo vele kerkgenootschappen van verschillenden aard bestaan, komt het mij goed voor dat de

belangen dier kerkgenootschappen in den Ministerraad worden vertegenwoordigd.

Ik vertrouw dat de Ministers mij een voldoende antwoord zullen gelieven te geven, de Ministerien van Eeredienst weldra zullen worden hersteld en het zevental der Ministers weder tot een negental zal worden gebragt.

De heer **van Nispen van Pannerden**: Het is bekend dat ik sinds jaren behoord heb onder die leden dezer Vergadering, die de opheffing der Departementen van Eeredienst niet alleen betreuren, maar afkeuren, en dat ik daarom een stap verder gegaan ben dan de geachte spreker die mij is voorafgegaan, en aan de beide onderdeelen van de hoofdstukken III en IV der Staatsbegroting, welke betreffen de Administratie voor de Roomsch-katholieke en voor de Hervormde Eerediensten, mijne stem heb onthouden.

Misschien zou ik, met verwijzing naar hetgeen ik de eer had vroeger over dit onderwerp te zeggen, mij tot het uitbrengen van een gemotiveerd votum bepaald en mij nedergelegd hebben bij hetgeen in het verslag dezer Kamer voorkomt. Daarin leest men toch:

„Intusschen werd toegegeven dat eene afscheiding van Kerk en Staat thans niet gezegd kan worden volkomen te bestaan, en juist daarom, dat de bestaande toestand niet beantwoordt, noch aan de verwachting, noch aan de bedoeling; maar bovendien de samenstelling van elk Kabinet zal belemmeren, omdat dien ten gevolge de benoeming van twee Ministers afhankelijk wordt van hunne kerkelijke gezindheid, zoo herhaalden vele leden hun reeds geuit gevoelen, dat tot de herstelling van afzonderlijke departementen moet worden overgegaan.”

Ik zeg: misschien zou ik mij daarbij kunnen nederleggen; maar nu vind ik, dat door den Minister van Buitenlandsche Zaken, met het beheer van de administratie voor de Roomsch-katholieke Eeredienst belast, in de andere Kamer argumenten zijn bijgebragt, die ik niet zonder tegenspraak mag laten.

De Minister zeide daar (*Bijblad* bladz. 232): „Er bestaan ook op dit gebied verschillende partijen, en wel drie hoofdpartijen. De eene is grootendeels zamengesteld uit voorzigtigen, bedaarden, ouden van jaren, die vreezen een stap vooruit te doen, omdat zij zich welligt zouden kunnen bezeeren. Eene andere partij is meestal zamengesteld uit jeugdigen, ongeduldigen, die des noods een *saut périlleux* zouden wagen, om maar schielijk tot hun doel te geraken. Eene derde partij heeft een einddoel voor oogen, maar ziet de hinderpalen, die tusschen haar en dat doel liggen, hetwelk zij zonder schokken en stooten wil bereiken, niet over het hoofd. Tot die partij behoort de Regering.”

Degenen, die dus de opheffing van de Departementen van Eeredienst betreuren en afkeuren, weigeren, volgens het oordeel van den Minister van Buitenlandsche Zaken, een stap vooruit te doen. Ik wensch aan dien Minister de vraag te rigten, waarin dan die stap vooruit gelegen is. Hebben dan de Ministers, die in vorige Kabinetten met het Departement van Roomsch-katholieke Eeredienst belast waren, aan de Roomsch-katholieke Kerk één van die regten onthouden of van die vrijheden ontnomen, die door de Grondwet aan dezelve zijn gewaarborgd? Kan de Minister dat niet aantoonen, dan begrijp ik niet hoe in de opheffing van de Departementen van Eeredienst een stap vooruit kan zijn gelegen.

De Minister zegt verder op bladz. 232. „Ik heb daarmede alleen bedoeld de menigte besluiten en wetten, die nog zouden moeten gewijzigd of ingetrokken worden, vóór dat men daartoe kon overgaan; en ten tweede, eene bijzondere inrigting, die nog in Limburg bestaat. Wat het eerste betreft, er zijn verschillende besluiten, die omtrent de aanvaarding van legaten en erfstellingen bestaan, als ook voor den aankoop van onroerende goederen en voor de overschrijving van kapitalen op de grootboeken der nationale schuld, en vele andere. Wat het tweede aangaat, zoo verschildt het kerkwezen in Limburg nog van de inrigting in andere gewesten.”

Wat vloeit nu daaruit voort? Vooreerst dat er nog eene menigte besluiten zijn die ingetrokken moeten worden, wetten die wijziging moeten ondergaan en dat de toestand van de Katholieke Kerk in Limburg nog veranderd moet worden.

Spoedig wordt het drie jaren sedert de tegenwoordige Regering is opgetreden, en ik vraag nu: wat is er in dien tijd gedaan om die besluiten in te trekken, die wetten te wijzigen, den toestand in Limburg te veranderen? Ik hoop, dat de Minister dit met betrekking tot de Katholieke Kerk zal willen opgeven, want ik moet bekennen dat het mij is ontgaan.

Ik zou gelooven, dat, als er werkelijk nog zoo veel te doen is, dan een Minister, met geene andere werkzaamheden belast, beter in staat zou zijn die veelvuldige zaken te verrigten dan een Minister, die nog met eene andere en moeilijke taak bezwaard is



17DE ZITTING. — 5 JANUARIJ.

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk III B.)*

en daardoor belet wordt al zijn tijd en krachten te wijden aan die scheiding van Kerk en Staat, welke de Regering zegt te beoogen.

Maar waarom wilde men die opheffing? Ieder zal toch moeten erkennen dat, hetzij er al dan niet Ministerien van Eeredienst bestaan, de kerkgenootschappen in allen gevalle de regten en vrijheden moeten behouden die de Grondwet hun heeft gewaarborgd.

Nu zegt de Regering in de Memorie van Beantwoording: »dat, wanneer alle inmenging van den Staat in zuiver kerkelijke zaken zal opgehouden hebben, ook alle grond voor het bestaan van Departementen van Eeredienst zal vervallen zijn.»

Ik heb dit antwoord van den Minister, belast met het beheer der Roomsch-katholieke Eeredienst, met eenige verbazing gelezen. Beweert die Minister dan dat hij zich nog op dit oogenblik in zuiver kerkelijke zaken mengt? Ik geloof het niet.

Maar nu heeft de vorige geachte spreker reeds gezegd: er blijven zoovele punten van aanraking bestaan. Ik zal er bijvoegen: niet alleen van aanraking, maar van aanraking van zeer moeilijken en teederen aard, al mogt men de volledige afscheiding van Kerk en Staat tot stand brengen, die de Grondwet wil en die zeer zeker in mijne wenschen gelegen is.

Alles hangt af van het gewigt dat men aan de kerkgenootschappen hecht, uit een maatschappelijk oogpunt beschouwd. Nu heb ik mij de vraag gedaan, of misschien de reden waarom men de opheffing verlangde daarin lag, dat zij, die voorstanders van die opheffing zijn, de beide Christelijke genootschappen als minder gewigtige bestanddeelen van de maatschappij beschouwen en minder waarde hechten aan de werkelijke belijdenis van eenige godsdienstige overtuiging, hetzij dan van de Hervormde of van de Roomsch-katholieke Kerk.

Zal men toch de Ministerien van Eeredienst behouden, dan zal men het beheer daarvan wel moeten toevertrouwen aan mannen die gehecht zijn aan eene bepaalde kerkleer en niet schromen ze openlijk te belijden. Misschien vindt men het somtijds minder verkieslijk daarop te moeten letten.

Maar wat daarvan zijn moge, de vereeniging van het beheer met andere departementen keur ik nog meer af dan de opheffing zelve, daar zij zeker niet is in het staatsbelang: zij voldoet zeker aan niemand en, gelijk de eerste spreker zeide, zij bemoeijelt niet alleen de keuze van Ministers, maar zij brengt ook mede dat de Minister van Buitenlandsche Zaken altijd tot de Roomsch-katholieke Kerk, en de Minister van Justitie tot de Hervormde Kerk moet behooren, hetgeen ik niet alleen afkeur, maar ook schadelijk acht voor mijn vaderland.

De heer **Cremers**: Ik wensch kortelijk rekenschap te geven van de stem, die ik zal uitbrengen. Ten vorigen jare heb ik hetzelfde bezwaar geopperd, 't welk nu door vele leden in het midden gebragt is, dat de tegenwoordige inrigting eene noodlottige belemmering moet aanbrengen in de keuze van de raadsliden der Kroon. Kon ik dien toestand, zeide ik toen, veranderen door mijne stem tegen de beide hoofdstukken uit te brengen, ik zou waarschijnlijk tegenstemmen; maar het zou mij wellicht niet baten, en omdat de tegenwoordige inrigting door het geheele Kabinet is tot stand gebragt, zoude een votum van deze Vergadering in mijn zin zijn eene verklaring tegen de geheele Regering, af te leggen zonder eenig gevolg voor deze zaak. Nu wenschte ik door mijne stem niet tot de aftreding van dit Kabinet bij te dragen. Deze reden heb ik ten vorigen jare ontwikkeld en ik acht er mij nu nog door gebonden.

Ik wensch mij evenwel daarvan voor de toekomst los te maken door te verklaren, dat, zoo in een volgend jaar deze inrigting nog bestaat, ik het bezwaar niet zal koesteren, dat de geachte spreker uit Noordholland tot mijn leedwezen belemmert, door het uitbrengen van zijne stem tegen mede te werken tot verandering van dien toestand.

Ik acht dien toestand valsch. Het is mij niet altijd duidelijk geweest, wat men met scheiding van Kerk en Staat beoogt. Legt men dit zoo uit, dat, zoodra niets meer bestaat dat de Kerk dwingt om somtijds raadpleging met den Staat te houden, dan de ministerien kunnen worden opgeheven, ik heb er niets tegen, mits die toestand zuiver besta. Ik erken, dat hij op dit oogenblik ten opzichte van de Hervormde Eeredienst niet geboren is. Maar nu gaat het niet aan eene houding aan te nemen, als of men nu reeds, ter wille van wat begrip ik niet regt, in dien toestand gekomen is, die later eerst kan geboren worden. Dit is een valsche toestand.

Ik weet niet, of hetgeen men beoogt, immer bereikt zal worden, wat de Hervormde Eeredienst betreft. Maar zoo die toestand moet geboren worden, dan kan die beter voorbereid worden door een Minister, die uitsluitend en alleen die zaken behandelt, dan door een Minister, die nog met andere werkzaamheden belast is.

Indien de toestand, dien men beoogt, overal geboren kan worden, dan is die, mijns inziens, echter reeds aanwezig voor zoover

betreft de zaken van de Roomsch-katholieke Eeredienst. Kan die afdeeling nu niet eenvoudig bij een ander ministerie worden gevoegd, voor zoover de finantiele belangen betreft, dan zal, dit is mijne innige overtuiging, die toestand nimmer geboren worden. Hetgeen nu bestaat, zal altijd blijven.

Men heeft thans ook ter zake van bezuiniging, de ministerien afzonderlijk opgeheven, om de tractementen van twee Ministers niet uit te betalen. Ik zie grooter nadeel in dezen toestand, dan het voordeel der bezuiniging. Ik wensch slechts op één punt te wijzen. De Minister van Justitie is thans belast met de zaken van de Hervormde Eeredienst. Indien hij afstreeft — ik wensch dat niet, het zal mij aangenaam zijn zoo hij de portefeuille behoudt tot dat de regterlijke inrigting geheel en al ingevoerd zal zijn; in dezen wensch is een zeer lang ministerieel leven begrepen, maar het is toch ook mogelijk dat hij binnen korter of langer tijd moet aftreden, — wie kan dan beter zijne taak opvatten dan hij die den grondslag heeft gelegd voor de nieuwe regterlijke inrigting? Die persoon zou zeker voor de taak van het Departement van Justitie de geschiktste persoon zijn en toch zou hij die niet kunnen aanvaarden: hij zou door de Ministers niet in hun midden worden opgenomen, omdat aan het Departement van Justitie de afdeeling Eeredienst is toegevoegd. Evenmin kan de Regering, zonder zich te verloochenen, die afdeeling losscheuren en aan een ander departement toevoegen. De onmogelijkheid om dien persoon te kunnen benoemen is voor mij eene veel grooter grief dan het bezoldigen van twee Ministers. Ik heb gemeend bij deze gelegenheid reden te moeten geven van de stem die ik nu en ook van de stem die ik een volgend jaar, wanneer de toestand onveranderd mogt zijn gebleven, dan zonder verdere redekaveling zal uitbrengen.

De heer **Cremers**, Minister van Buitenlandsche Zaken: Ik kan kort zijn in de bespreking der punten door de verschillende sprekers aangevoerd. Het grootste gedeelte toch der bezwaren, door hen in het midden gebragt, is reeds meermalen ter sprake gekomen. Men heeft over en weer menigmaal zijne meening medegedeeld. Het schijnt evenwel dat men niet in staat is geweest iemand tot eene andere denkwijze over te halen.

De geachte spreker, die het eerst het woord voerde, heeft gezegd dat zij, die de opheffing van de Departementen van Eeredienst wenschen, in den bestaanden toestand eene bestending zien van hetgeen zij wenschen te zien vervallen, terwijl zij, die de herstelling der Departementen van Eeredienst wenschen, met den tegenwoordigen toestand ook niet tevreden zijn. Die meening van den geachten spreker is volkomen juist. Maar dit zal altijd het geval zijn, wanneer men zich, zoo als thans, in een overgangstoestand bevindt.

Die geachte spreker heeft in den aanvang zijner rede eerbied getoond voor het gevoelen van andersdenkenden. Het is juist uit eerbied voor het gevoelen van andersdenkenden, dat men vroeger gemeend heeft langzamerhand tot eene verandering van den bestaanden toestand te moeten overgaan. Door mij is in de andere Kamer te kennen gegeven, dat reeds een behoedzame stap vooruit was gezet. De geachte spreker uit Gelderland heeft gevraagd: welke is die stap en in welke rigting is die geze? Het is een stap om te komen tot gelijkheid van allen voor de wet. Het is ongetwijfeld een op den duur onhoudbare toestand, dat er voor twee gezindten Ministers van Eeredienst zullen zijn, terwijl zoo vele andersdenkenden niet alleen niet vertegenwoordigd worden in het Ministerie, maar zelfs geen genot hebben van de ruime subsidien van den Staat, waartoe zij nogtans moeten bijdragen. Die toestand in Nederland — dat overigens in dit opzicht zoo zeer vooruit is — is op den duur onhoudbaar, en om tot een anderen toestand te komen, wenscht men behoedzaam een stap voorwaarts te doen.

De geachte afgevaardigde uit Groningen beweerde dat, zoo de Administratie der Katholieke Eeredienst reeds nu niet kan worden opgeheven, zulks nimmer zou kunnen geschieden. Ik geloof dat het juist bij de regeling van dien nieuwen toestand van het grootste belang is, dat daarbij eene bijzondere omzigtigheid en een wederkeerig vertrouwen voorzitten, en dat het daarom raadzaam is, tot dat de opheffing kunne geschieden, de zaken nog te laten waarnemen door iemand van dezelfde geloofsbelijdenis.

De beide administraties van Eeredienst moeten gelijktijdig worden opgeheven, omdat bij een groot deel onzer katholieke landgenooten, die nog eene afzonderlijke administratie hebben, toch reeds eenige bezorgdheid bestaat dat hunne geloofszaken niet meer zullen worden behartigd door een hunner geloofsgenooten. Die bezorgdheid zou nog oneindig vermeerderen wanneer de nu bestaande toestand wierd opgeheven, terwijl die der Hervormde Kerk zou blijven voortduren en dat kerkgenootschap dus bevoorregt zou blijven.

De geachte afgevaardigde uit Gelderland vraagt, naar aan-

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk III B.)

leiding van het door mij gesprokene in de Tweede Kamer, waarom er nog geene besluiten ingetrokken zijn, en meent in de Memorie van Antwoord eenige tegenstrijdigheid te vinden met het vroeger door mij gesprokene. De geachte spreker vergete niet dat door de gelijktijdige behandeling van de beide administraties van Eeredienst door de Eerste Kamer ook het antwoord van de beide Ministers is uitgegaan. De bedoelde besluiten kunnen niet worden ingetrokken vóór dat de beide administraties gelijktijdig kunnen worden opgeheven, waarvoor die der Hervormde Eeredienst nog verder moet gevorderd zijn. Het antwoord aan de Tweede Kamer strekte alleen om aan te toonen, dat ook voor deze eeredienst nog de besluiten moeten worden ingetrokken om tot een nieuw geregelden toestand te komen.

Ten slotte nog een woord over het bezwaar dat men nu althans bij twee Ministers moet letten op hunne kerkelijke gezindheid, naar aanleiding waarvan de spreker uit Noordholland, die het eerst het woord heeft gevoerd, wenschte dat twee Ministers aan het bepaalde getal zouden worden toegevoegd. Wanneer men op zich zelf er tegen is, dat gelet wordt op de kerkelijke gezindheid bij de benoeming van een Minister, wanneer men, zoo als in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer is aangevoerd, meent dat dit tegen de Grondwet strijdt, dan wordt dit bezwaar ook door het bestaan van afzonderlijke Departementen van Eeredienst niet opgeheven. Men moet toch bij de keuze van die Ministers altijd letten op hunne kerkelijke gezindheid. Nog is er gezegd, dat het moeilijkheden zal geven, wanneer men een bepaald persoon op het oog had voor een der beide Departementen van Justitie of van Buitenlandsche Zaken, en dat men dan niet tot de benoeming zou kunnen overgaan, wanneer juist die bekwame persoon de eene of andere godsdienstige gezindheid niet mogt toegedaan zijn. Ik geloof dat dit niet geheel juist gezien is. Het is door een eenvoudig Koninklijk besluit toch mogelijk om hetzij de administratie van Hervormde of wel van Katholieke Eeredienst te voegen bij een ander departement, een maatregel waartegen geen bezwaar bestaat, en die van zeer weinig gewigt is, en men is daarom dan ook voor de Departementen van Justitie of van Buitenlandsche Zaken niet gebonden aan een Minister van eene bepaalde godsdienstige rigting.

De heer van Nispen van Pannerden: Mijne Heeren, ik heb niet zonder leedwezen de rede van den Minister van Buitenlandsche Zaken gehoord. Die Minister heeft toch in den aanvang van zijne rede gezegd, dat men uit eerbied voor andersdenkenden vroeger gemeend heeft den bestaanden toestand te moeten veranderen. Wie zijn die andersdenkenden? Zijn het zij die verlangden de opheffing van de Departementen van Eeredienst? Anders kan het toch geene uitlegging hebben: of bedoelt de Minister er mede de belijders van andere gezindheden dan die twee groote fracties van de Nederlandsche natie, de belijders van de Hervormde en van de Katholieke gezindheid? Mogt de Minister de laatste bedoelen, dan dunkt mij dat dit kleine getal toch niet benadeeld zal worden, wanneer de belangen van negentien twintigsten der Nederlandsche natie medebrengen, dat zij twee Ministers hebben die in het Kabinet zitting kunnen nemen.

De Minister heeft verder gezegd: het is om te komen tot gelijkheid voor de wet. Alzoo zoude dan het bestaan van de twee Ministerien van Eeredienst de gelijkheid voor de wet in den weg kunnen staan, of kunnen opheffen; mij dunkt, de Minister zal dit niet kunnen beweren. — De Minister heeft in de derde plaats gezegd: het is op den duur onhoudbaar om voor twee gezindheden een Minister van Eeredienst te behouden. Ik heb reeds straks gezegd: alles hangt af van het gewigt dat men aan een kerkgenootschap uit een maatschappelijk oogpunt hecht. Zoo de Minister nu aan de behartiging van de teedere en moeilijke belangen van negentien twintigste gedeelten der Nederlandsche natie, die de Hervormde en Katholieke godsdienst belijden, zoo veel gewigt niet hecht, dat hij meent dat deze geen aanspraak zouden hebben om ieder in den Ministerraad een Minister te hebben, die hunne belangen in het bijzonder behartigt, dan verschil ik geheel met hem van gevoelen. Ik geloof ook niet dat de belangen van dat  $\frac{1}{20}$  daardoor in het minst zullen verkort worden, en dat die toestand op den duur onhoudbaar zal zijn, zoodat ik daarentegen met vele leden dezer Vergadering meen, dat men tot de herstelling van de bijzondere departementen zal moeten terugkomen.

De Minister heeft gezegd dat de besluiten, die hij meende dat nog ingetrokken moesten worden met betrekking tot de Katholieke Kerk, moesten blijven behouden tot dat de maatregelen van den Minister van Hervormde Eeredienst tot afscheiding van Kerk en Staat gereed waren.

Ik laat dat daar; maar de Minister heeft in de andere Kamer gewaagd van wetten die gewijzigd moesten worden en van eene verandering in den toestand in Limburg.

De Minister heeft dat punt geheel laten liggen. Ik zou wenschen te weten welke die wetten zijn en ik zou wenschen in overweging te geven, of aan dien veranderden toestand, dien men in Limburg wenscht tot stand te brengen, in den weg staat hetgeen men in de Hervormde Kerk wil regelen.

De heer Cremers, Minister van Buitenlandsche Zaken: Toen ik heb gesproken over den eerbied aan andersdenkenden verschuldigd, heb ik wel degelijk daardoor diegenen bedoeld die niet behooren tot de twee groote kerkgenootschappen.

Zij toch, door een bekwame spreker in de Tweede Kamer vertegenwoordigd, hebben daartegen bezwaar, dat hunne kerkgenootschappen niet en anderen wel in den Raad der Ministers zijn vertegenwoordigd, en dat zij bovendien moeten betalen in de kosten van de eerediensten van andersdenkenden, zoo als het onderhoud of het bouwen van kerken enz., en dat zij alleen moeten voorzien in de kosten van hun eigen kerkgenootschap.

In dien zin heb ik ook gesproken over de bezwaren, die nu nog in den weg staan om eene volledige gelijkheid voor de wet te verkrijgen. Het is niet te ontkennen, die gelijkheid bestaat nu niet. Ik kan de cijfers van den geachten afgevaardigde, die zegt dat  $\frac{19}{20}$  van de ingezetenen in de beide groote kerkgenootschappen zijn opgenomen, niet tegenspreken; maar wat doen cijfers af indien het een beginsel geldt? Kan de meerdere of mindere hoeveelheid van een cijfer een beginsel omverwerpen?

De geachte afgevaardigde heeft volkomen gelijk in zijn beweren, dat men in Limburg in allen gevalle reeds tot een anderen toestand kan overgaan, ook vóór dat de zaken van het Hervormd kerkgenootschap geheel zijn geregeld; maar ik geloof dat het beter is die zaak in eens in haar geheel en nu niet partieel te regelen; daardoor zou toch niet veel in het wezen der zaak veranderd, de eindregeling zou niet veel verder gebragt worden.

Wat aangaat hetgeen ik in de Tweede Kamer omtrent de opheffing van eenige wetten en besluiten gezegd heb, dit moet, wat de wetten aangaat, aan eene vergissing worden toegeschreven, die mij bij het nazien mijner rede ook ontgaan is. Ik herinner mij althans op dit oogenblik niet, dat er wetten zijn die vooraf zullen moeten worden ingetrokken; maar daarentegen zijn er een menigte besluiten, die moeten worden opgeheven: ik zou het getal niet bepaald durven noemen, maar ik geloof wel dat er een dertig of veertig zullen zijn.

De heer Olivier, Minister van Justitie: Bij de behandeling dezer zaak meen ik niet geheel te mogen zwijgen. Ik moet echter met den Minister van Buitenlandsche Zaken erkennen, dat het moeilijk is over iets dat reeds zoo dikwijls in deze en in de andere Kamer werd behandeld, veel nieuws te zeggen.

Ik begrijp dat zij, die zich illusies maken omtrent het herstellen der Departementen van Eeredienst, bezwaar hebben tegen den tegenwoordigen toestand; maar ik vat minder goed dat ook zij daartegen opkomen, die kerkelijke zaken zuiver willen houden van alle inmenging van den Staat.

Ik heb veel gehoord van bezwaren in het algemeen, maar ik heb geene bepaalde gevallen hooren opnoemen waaruit blijken kan dat werkelijk de thans bestaande administraties van Eeredienst niet voldoen.

Er moeten, zegt men, Ministers aan het hoofd der Eerediensten staan, die verantwoordelijk zijn. Maar indien dit noodig is, wel nu, er zijn verantwoordelijke Ministers, een voor de zaken der Roomsche-katholieke eeredienst, een voor de zaken der Hervormde en andere eerediensten.

Ieder moet inzien dat men op de wijze, waarop door de Regering gehandeld is, geleidelijk en zonder groote schokken geraakt tot den toestand, welken men bereiken wil. Ik geloof dus niet dat men terstond had moeten komen tot de algeheele opheffing van die departementen. Bij de Hervormde Eeredienst, waar tusschenkomst van den Staat in kerkelijke zaken het meest bestond, heeft de Staat zich nu langzamerhand kunnen terugtrekken. Het aantal dier zaken is gaandeweg verminderd en nu bestaat er waarlijk weinig stof meer voor een departement; of wil men Ministers benoemen voor departementen met 9 en 7 ambtenaren?

Er zullen, heeft men beweerd, altijd een aanzienlijk aantal punten van aanraking tusschen den Staat en de kerkgenootschappen blijven. Ik heb mij afgevraagd: welke zullen die punten zijn, wanneer ten minste het beginsel zuiver en streng volgehouden wordt, dat de Staat zich niet met zuiver kerkelijke zaken moet inlaten? Ik heb het antwoord op die vraag moeten schuldig blijven.

Maar indien er werkelijk buiten de bloot financiële zaken nog enkele punten van aanraking overbleven, en men van deze partijdigheid vreest, zoo vraag ik op mijne beurt: hebben de onder-



## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV B.)

scheidene gezindheden niet veel meer waarborgen in de publiciteit, dan zij zouden hebben in tien Ministers? Zullen zij door die publiciteit niet veel zekerder zijn dat niets gedaan wordt, strijdig met de regten, haar door de Grondwet gewaarborgd?

Men heeft ook gesproken van vermeerdering van de subsidien. Ik had wel gewenscht dat de geachte spreker uit Noordholland, de heer Smit, niet den toestand van tien jaren geleden, maar dien, welke aan den tegenwoordigen voorafging, tot punt van vergelijking gekozen had. Hij zou dan tot eene andere conclusie gekomen zijn. Intusschen zullen die subsidien nimmer geheel ophouden. Het beginsel staat echter vast, dat de gemeenten, waar zij kunnen, in de eerste plaats zelfden moeten toonen belang te stellen in de zaak; dat dus in de eerste plaats inspanning van hare zijde gevorderd wordt, en dat eerst dan, wanneer die gemeenten gedaan hebben wat zij kunnen, maar buiten staat zijn geheel daarin te voorzien, de Staat zijne hulp verleent.

Men is op verre na nog niet gevorderd tot den toestand waartoe men moet komen, heeft de geachte spreker uit Groningen gezegd; ik durf hem antwoordende zeggen: men is zeer ver gevorderd, zoo ver zelfs, dat ik voor mij het tijdstip zeer goed zie voor de administratie van de Hervormde Eeredienst, waarop de opheffing zal kunnen plaats grijpen. De taak der administratie was dus de moeilijkste, want daar had de Staat zich steeds gedragen niet als helpende, maar als bevelende magt. Veel daarvan heeft men reeds afgesneden. Een groote stap zal dit jaar gedaan worden, en daardoor zullen wij het einde van den tegenwoordigen toestand zeer genaderd zijn.

Dat de administratie niet onnuttig geweest zijn blijkt ook daaruit, dat, terwijl velen aanvankelijk bezwaar zagen in de opheffing der Departementen van Eeredienst en vrees voor de gevolgen koesterden (ik spreek hier natuurlijk bepaaldelijk van de Hervormde Kerk), zij er langzamerhand aan zijn gewoon geraakt, en zij thans in onderscheidene punten medewerking aan de Regering verschaffen, — een teken dus dat de administratie, op welke men zoo laag valt, in hare werking niet zoo onvruchtbaar zijn geweest. Zij bovenal, die willen dat de Staat in zuiver kerkelijke zaken niet tusschen beide kome, moeten wenschen dat het doel der opheffing van de departementen spoedig geheel bereikt worde. hetgeen naar mijne overtuiging inderdaad zal kunnen plaats hebben

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk III B der Staatsbegroting voor 1865 (Administratie voor de Zaken der Rooms-katholieke Eeredienst), in stemming gebracht, wordt met 31 tegen 3 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren: Cremers, Verschoor, Blankenheym, van Vollenhoven, Viruly, Sassen, van der Lek de Clereq, van Heeckeren van Wassenaar, Nobel, van Swinderen, Michiels van Kessenich, Messcher van Vollenhoven, Smit, van Meeuwen, Bosch van Drakestein, Hengst, van Rhemen van Rhemenshuizen, van Beeck Vollenhoven, Tonckens, Fransen van de Putte, van Sasse van Ysselt, Boreel van Hogelanden, Cost Jordens, van Eysinga, Schimmelpenninck van der Oije, Huidecoper van Maarseveen, van Aylva van Pallandt, de Vos van Steenwijk, van Andringa de Kempnaer, van der Heim van Duyvendijke en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: van Nispen van Pannerden Taets van Amerongen en Hartsen.

IV. Het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING DER BEGROTING VAN HOOFDSTUK IV B DER STAATSBEGROTING VOOR 1865 (Administratie voor de Zaken der Hervormde en andere Eerediensten behalve die der Rooms-katholieke).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Nispen van Pannerden: Ik mag niet terugtreden in de discussien, die straks zijn gevoerd; maar ik wensch toch te zeggen, dat ik met zeker leedwezen de bewering van den Minister van Justitie heb gehoord, dat zij, die de werkelijke scheiding van Kerk en Staat, door de Grondwet bevolen, voorstonden, zich moesten vereenigen met de opheffing van de beide Departementen van Eeredienst. Ik mogt toen het woord niet meer voeren, maar ik wil nu toch zeggen, dat ik die scheiding van Kerk en Staat verlang, niet alleen omdat de Grondwet ze beveelt, maar ook omdat ik ze nuttig acht. Maar ik geloof, geheel in

strijd met den Minister van Justitie, dat niet zeer enkele, maar zeer vele punten van aanraking, en daaronder vele van teederen en moeilijken aard, tusschen Kerk en Staat, ook na volbrachte scheiding, zullen blijven bestaan. Ik wensch daarom het behoud van de Ministerien van Eeredienst, opdat de behandeling van die teedere punten niet worde overgelaten aan een Minister van Justitie en aan een Minister van Finantien. Ik beschouw de kerkgenootschappen niet als gewone vereenigingen, waarover het voldoende is het politietoezicht te laten voeren door den Minister van Justitie, en wat het finantieel betreft, hun door den Minister van Finantien te laten uitbetalen wat er op de begroting voor staat uitgetrokken.

Maar ik zou toch het woord niet gevraagd hebben, zoo niet de Minister van Buitenlandsche Zaken had gezegd, dat in de Tweede Kamer een spreker, wiens gezindheid in het Ministerie niet vertegenwoordigd wordt, gezegd heeft dat zijne geloofsgenooten het zouden betreuren, als zij zouden moeten betalen voor de kosten van Eeredienst van andere gezindheden en voor het bouwen van kerken voor die gezindheden. Ik geloof dat, of er al dan niet Ministerien van Eeredienst bestaan, allen moeten betalen wat noodig is om subsidien voor den bouw van kerken bij alle gezindheden te kunnen geven en om de tractementen en toelagen te betalen, niet alleen die welke de Grondwet aan de kerkgenootschappen op grond van hetgeen in 1815 bestond, heeft gewaarborgd, maar ook die welke door het staatsbelang worden gevorderd, want, zoo als de eerste geachte spreker zeide, waar de gemeenten onvermogen zijn, moet de Staat te hulp komen.

Na dit algemeene wensch ik nog een bijzonder punt te bespreken. In zijne Memorie van Beantwoording aan de Tweede Kamer zegt de Minister van Justitie: »De bepaling van art. 4 van het Koninklijk besluit van 16 Augustus 1824 (Staatsblad n°. 45) wordt gerekend bij art. 14 van de wet van 10 September 1853 (Staatsblad n°. 102) afgeschaft te zijn. Daarom is sedert 1862 het verzoek om erkenning van nieuwe gemeenten, wanneer voldaan was aan den eisch van art. 1 der genoemde wet van 1853, aangenomen voor berigt van het bestaan der nieuwe gemeente.» Nu vind ik in den toelichtenden staat bij hoofdstuk III B het navolgende:

»Sedert het opmaken der vorige begroting zijn er 5 nieuw gevormde parochien erkend, namelijk:

»2 in het Bisdom Haarlem: Haarlemmermeer (H. Maria onbevleete ontvangenis), bij besluit van den 17den Julij 1863, n°. 38;

»Noordzijpe (gemeente Zijpe), bij besluit van den 12den Januarij 1864, n°. 75;

»1 in het Bisdom 's Hertogenbosch: Olland (gemeente St. Oedenrode), bij besluit van den 8sten Mei 1864, n°. 13;

»2 in het Bisdom van Roermond: Siebengewold (gemeente Bergen), bij besluit van den 28sten October 1863, n°. 68.

»St. Pieter welke te voren de hoedanigheid van rectoraat bezat, bij besluit van den 11den November 1863, n°. 37.

Nu zegt de Minister van Justitie, dat art. 4 van het Koninklijk besluit van 1824 is vervallen door art. 14 der wet van 10 September 1853. Als dit waar mogt zijn, dan moet ik zeggen dat de Minister, belast met het beheer der Rooms-katholieke Eeredienst, dit anders begrijpt dan zijn ambtgenoot voor de Hervormde Eeredienst. Dit verschil van toepassing kan toch niet blijven bestaan.

Nu wensch ik nog eene vraag te doen. Eene kerkelijke gemeente moet het regt hebben goederen in de doode hand te bezitten. Nu is de vraag, of zij dat regt kan verkrijgen alleen omdat zij door de bevoegde kerkelijke magt opgericht is, dan wel of zij daartoe een afzonderlijk Koninklijk besluit noodig heeft, dat de gemeente erkent. Art. 4 van de wet van 1853 op de kerkgenootschappen zegt: »De ter aanwijzing van kerkelijk gebied door kerkgenootschappen gebezigde namen van provincien of gemeenten worden slechts als van kerkelijken aard beschouwd» en hetgeen daar verder volgt. De vraag nu, hoe de *main morte* of het regt om goederen te bezitten in de doode hand gevestigd kan worden, is niet alleen van gewigt voor den Staat, maar ook voor de Kerk. Nu schijnt het mij toe dat het noodig is, dat opheldering gegeven worde omtrent het verschil in de toepassing, dat bij de twee administratie van Eeredienst door twee Ministers plaats heeft.

De heer Olivier, Minister van Justitie: De geachte spreker uit Gelderland heeft drie punten behandeld. In de eerste plaats zegt hij, dat er steeds zoo vele punten van aanraking tusschen Staat en Kerk zullen overblijven, dat geheele opheffing onmogelijk is, hoewel door hem de bewijzen daarvan niet geleverd zijn. Ik heb eene andere meening daaromtrent, maar ik geloof dat het thans zeer moeilijk te beslissen zal vallen welke meening de juiste is. Blijf ik daarbij, ook de geachte spreker zal dit doen. Ik geloof daarom dat het best is dit punt van verschil op dit oogenblik te verlagen.

II. *Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)*

Het tweede punt, door den geachten spreker behandeld, is, dat er, bij het wegvallen van de Departementen van Eeredienst, gegrondde vrees bestaat, dat te kort zal worden gedaan aan de grondwettige vrijheid van een of ander kerkgenootschap. Zoo dit het geval mogt zijn, dan zullen die punten bij de wet kunnen worden geregeld en zoo doende zal dat bezwaar weggeruimd worden. Maar ik voor mij geloof niet, dat de tusschenkomst van den wetgever hier noodig zal zijn.

De geachte spreker heeft verder daarop gewezen, dat bij de administratie voor de Zaken der Hervormde Eeredienst art. 4 van het Koninklijk besluit van 1824 niet op gelijke wijze zou worden uitgelegd als bij de administratie voor de Zaken der Roomsch-katholieke Eeredienst. Het is mij onbekend of zoodanig verschil werkelijk bestaat. Maar zoo het al bestaat, lang zal het niet kunnen voortduren. In den loop van dit jaar moet dat besluit van 1824 een punt van overweging worden tusschen de beide administraties. Inmiddels zal ik trachten tot gelijkheid van toepassing te komen.

Wat nu betreft het laatste punt, door den geachten spreker behandeld, zoo is door hem de vraag gedaan, of, wanneer gemeenten zich vestigen, het al of niet noodig is toestemming daartoe bij een Koninklijk besluit te bekomen. De geachte spreker heeft zich daarbij beroepen op art. 4 der wet op de kerkgenootschappen. Maar daar staat: »De ter aanwijzing van kerkelijk gebied door kerkgenootschappen gebezigde namen van provincien of gemeenten» enz. Ik geloof derhalve dat dit op geheel iets anders ziet, dan waarop in mijn antwoord is gewezen. Wanneer zich gemeenten buiten dat kerkgenootschap vormen, bijv. Christelijke afgescheidene, leggen zij hare statuten over. Volgens art. 1 der wet op de kerkgenootschappen komt hier, wanneer de bepalingen geene medewerking van het staatsgezag eischen, geene toestemming of erkenning te pas. Men verklaart dan, dat door de voldoening aan dat art. 1 het bestaan van zoodanige gemeente voor kennisgeving wordt aangenomen. Wanneer daarentegen nieuwe gemeenten zich in het Hervormd kerkgenootschap vestigen, dan spreekt het van zelf dat zij, eenmaal opgenomen in het Hervormd kerkgenootschap, gelijke regten als andere gemeenten hebben. Maar art. 4 ziet, geloof ik, meer bepaald op titels in de Katholieke Kerk. Wanneer wordt gesproken van »kerkelijk gebied» dan kan dit moeilijk zien op Protestantsche gemeenten, in zekere plaatsen gevestigd. Ik meen hiermede te kunnen volstaan.

De heer **van Nispen van Pannerden**: De Minister zegt dat art. 4 van de wet op de kerkgenootschappen alleen ziet op de Katholieke Kerk. Ik heb dit met zeer veel leedwezen vernomen. Ik kan niet aannemen, dat in Nederland eene wet gemaakt is alleen voor de Katholieke Kerk.

In de tweede plaats zegt de Minister: ik weet niet dat er verschil van toepassing bestaat. Ik heb den Minister voorgelezen hetgeen in den toelichtenden staat met betrekking tot de Katholieke Kerk is opgenomen, dat namelijk nog bij besluit van 8 Mei 1864 eene parochie is erkend. Nu zegt de Minister: bij de Hervormde Kerk gebeurt dit niet; door de opneming als deelgenoot in de Hervormde Kerk verkrijgt eene gemeente van zelf het regt om goederen te bezitten. Als dit waar is, zal dit ook behooren te geschieden ten opzichte van de Katholieke Kerk, en zal er bij de oprigting van kerkelijke gemeenten in de Katholieke Kerk geen besluit des Konings meer te pas komen, zoo als tot nu toe het geval was.

De heer **Olivier**, Minister van Justitie: Ik zal beginnen met het laatste. Ik heb reeds zoo even gezegd dat, wanneer er verschil van toepassing is, de Minister van Buitenlandsche Zaken en ik zullen overleggen om eene gelijke toepassing tot stand te brengen.

Wat het andere punt betreft, de geachte spreker ziet in mijn uitleg van art. 4 der wet op de kerkgenootschappen eene vernedering voor de Katholieke Kerk. Ik begrijp dat niet, maar zoo dit juist mogt zijn, dan kan de Hervormde Kerk eene vernedering zien in art. 5. Artikel 4 toch ziet meer bepaald op de Katholieke Kerk en art. 5 op de Hervormde Kerk. Artikel 5 zegt: »Synodale vergaderingen en hoofden, die kerkgenootschappen vertegenwoordigen of besturen, behoeven Onze goedkeuring op de plaats van vestiging.» Het spreekt van zelf dat bij verschil van toestanden verschillende regelen noodig zijn, maar zonder dat daardoor te kort wordt gedaan aan de vrijheid en regten van elk kerkgenootschap op zich zelf.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk IV B der Staatsbegrooting voor 1863 (Administratie voor de Zaken der Hervormde

en andere Eerediensten behalve die der Roomsch-katholieke), in stemming gebracht, wordt met 30 tegen 4 stemmen aangenomen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Nispen van Pannerden, Taets van Amerongen, Hartsen en van der Heim van Duyvendijke.

De zitting wordt voor een kwartieruurs geschorst.

Na de heropening der zitting wordt de beraadslaging geopend over het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK IV A DER STAATSBEGROOTING VOOR 1865 (Departement van Justitie).

De heer **Hengst**: Bij mij bestaan geene bezwaren tegen de aanneming van het thans in behandeling zijnde hoofdstuk der Staatsbegrooting. Ik heb alleen het woord gevraagd om enkele woorden omtrent de tienden in het midden te brengen.

Indien men een terugblik werpt op hetgeen betrekkelijk die aan gelegenheid is voorgevallen zoowel bij dezen als bij den anderen tak van wetgeving, dan komt men tot de overtuiging, dat eene spoedige regeling niet alleen wenschelijk is, maar gebiedend noodzakelijk gevorderd wordt. Zonder nu in een onderzoek te willen treden over de al of niet verbindbaarheid van het Keizerlijk decreet van 1813, mag ik toch zeggen dat zij omtrent dat belangrijk onderwerp in eenen niet geregelenden toestand verkeert. Het antwoord door den heer Minister van Justitie gegeven op het verlangen, bij den anderen tak van wetgeving uitgedrukt, om maatregelen in het leven te roepen tot regeling der opheffing van den drukkenden last der tienden, heeft mij niet voldaan, evenmin als het antwoord op de aanmerking in § 5 van het verslag dezer Kamer voorkomende. De heer Minister zegt: »op dit onderwerp van wetgeving blijft de aandacht bij voortdurend gevestigd.» Naar mijne bescheiden meening is in die uitdrukking eene onbestemdheid gelegen, waardoor men geen enkelen stap tot het eigenlijke doel nadert. De Minister moet overtuigd zijn dat zoowel in de Tweede als in deze Kamer de overtuiging van het wenschelijke der regeling bestaat, en de Minister schijnt daarvan evenzeer doordrongen.

Nu meen ik toch, dat eene verklaring van de aandacht daarop gevestigd te houden onvoldoende is, en dat er middelen moeten beraamd worden om de verschillende gevoelens te trachten te vereenigen in het belang van tiendheffers en tiendpligtigen. Hier voor is zoo spoedig mogelijk eene voordragt van wet noodig, ten einde het gemeen overleg mogelijk te maken en tot een goed einde te geraken.

Indien ik mij niet vergis, staat Nederland te zijner beschaming met de oude tradities van tiendrecht alleen, en toch is Nederland in de ontwikkeling van andere takken van volkswelvaart op eenen hoogen trap, gaat zelfs andere landen hierin vooruit.

Ik neem alzoo de vrijheid den Minister te verzoeken, een meer geruststellend antwoord te geven op de vraag: kunnen wij spoedig eene voordragt te gemoet zien van wettelijke regeling tot opheffing der tienden?

Ik hoop dat de Minister, even als zijn ambtgenoot van Marine, op den in § 5 van het verslag betreffende zijn departement voorkomenden wensch van wettelijke regeling der quarantaine zal antwoorden: »Nu de Tweede Kamer haar verlangen heeft te kennen gegeven, dat de quarantaine wettelijk worde geregeld en de Eerste Kamer denzelfden wensch uitdrukt, mag de Volksvertegenwoordiging met grond verwachten, dat aan dezen wensch gevolg zal worden gegeven door de Regering.»

De heer **Fransen van de Putte**: De geachte afgevaardigde, die mij in de behandeling der tienden voorafging, heeft mijne rede vergemakkelijkt en bekort. De Minister heeft echter vroeger te kennen gegeven dat de successie bij hem ingekomen voorstellen over het algemeen niet van dien aard waren, dat hij daaraan een wets-ontwerp kon ontleenen, waaraan ik dan ook voornamelijk het uitsel van zoodanige voordragt toeschrijf.

In de Tweede Kamer is er op gewezen dat op dit oogenblik naar de opvatting van sommige leden ook de tienden van het Kroondomein niet afkoopbaar zijn. Vergis ik mij niet, dan is dit door den Minister bevestigend beantwoord, wachtende hij op de regeling van den algemeenen tiendafkoop om redenen, verder door den Minister uiteengezet.

Even als den geachten vorigen spreker bevreedt mij het antwoord van den Minister op het verslag dezer Kamer, want wij zien er uit dat de tijd nog verre af is waarop de Minister zal kunnen goedvinden een ontwerp tot opheffing der tienden voor te



17DE ZITTING. — 5 JANUARIJ.

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

dragen. Met dien geachten afgevaardigde hoop ik dus een meer bevredigend antwoord te ontvangen.

Een enkel woord over de zaak zelve. Hoe meer licht daarover wordt verspreid, zeide de Minister eens, hoe aangenamer het hem zijn zal, want zooveel te gemakkelijker zal hij de bouwstoffen kunnen vereenigen om tot eene wetsvoordragt te geraken.

In de eerste plaats dan zal ik er op wijzen, dat al de voorstellen, zoo van een oud-lid der Tweede Kamer als van het Ministerie laatstelijk uitgegaan, niet meer tot grondslag kunnen dienen van eene wet, die op den bijval der wetgeving zal kunnen rekenen. Tot mijn leedwezen hebben mijne pogingen op het te Haarlem gehouden congres schipbreuk geleden op eene zonderlinge wijze. Daar toch heeft zich tegenover mij gesteld de heer Sloet tot Oldhuis namens een zoogenaamd Tiendverbond. Ik verzoek de Vergadering er wel op te letten, dat die heer als voorzitter van dat verbond alleen met een lid, die als secretaris fungeerde, het bestuur van die vereeniging vertegenwoordigde. Eindelijk hebben zich eenige personen uit de congresleden voor dat oogenblik bij hem aangesloten, en er werd toen besloten een adres aan den Minister in te dienen, twee punten tot grondslag inhoudende: vooreerst eene eenvoudige taxatie, en ten tweede terugkomen op het geliefkoosd denkbeeld van het overigens zeer geacht oud-lid der Tweede Kamer, namelijk: de verandering van tienden in grondrenten. Dit laatste zal ik niet verder bespreken, want het is in beide Kamers uitgemaakt, waardoor het geen punt van overweging meer kan zijn. Maar wat aangaat die taxatie, hoop ik, dat de Minister er niet aan denken zal. Wat toch zou eene taxatie beteekenen? Zij zou hoogstens leiden tot afkoop door eenige enkelen, die daarvan konden gebruik maken onder de actuele tijdsomstandigheden. Ik zeg tijdsomstandigheden, omdat in de twee laatste jaren, niet de landen maar de granen inderdaad aanmerkelijk gedaan zijn, en dat, wanneer dit nog eenigen tijd aanhoudt, de toestand van den landman geheel zal veranderen, en hem dus de middelen zullen ontbreken om met en naast de meer gegoeden gebruik te maken van zoodanige taxatie.

Eene omstandigheid, die verleden week is voorgevallen met betrekking tot de tienden in Zuid-Beveland, acht ik toch te opmerkenwaardig om ze niet onder de aandacht van Zijne Excellentie te brengen; vooral ook, omdat het voorgevallene bepaald weersprekt het grootste fundament, dat in het laatste ontwerp van wet, door de Regering ingediend, is nedergelegd. Het is namelijk dit. In dat ontwerp had de Regering bepaald, dat men, een zeker gedeelte van een tiendblok afkopen, dat overige moest overnemen, waardoor men tiendheffer werd van die overige gedeelten. Nu het bewijs van het niet gangbare van zoodanige stelling. Er is verleden week verkocht een post van dertig duizend gulden tienden, waarin zeker landeigenaar betrokken was voor een gedeelte, misschien voor  $\frac{1}{4}$  of  $\frac{1}{3}$ . Volgens de stelling van den Regering had deze moeten afkopen de massa om zijn gedeelte vrij te krijgen, en dan tiendheffer te worden van de andere gedeelten. Het is echter niet gebeurd; ofschoon de zeer gegoede grondbezitter het had kunnen doen; maar hij heeft er aan gerenuceerd, wel zeker omdat hij geen tiendheffer wenschte te worden tegen de verkrijging van den vrijdom voor zijne gedeelten. Ik heb gemeend dit in het midden te mogen brengen, omdat ik ook van mijn kant licht voor den Minister wensch te doen opgaan. Ik besluit nu met eene opmerking, omdat deze inhaereert aan het doel dat ik mij had voorgesteld op het congres te Haarlem.

In deze Kamer is ook vrij algemeen begrepen, dat het niet wenschelijk was dat de wetgever zich bepaalde tot eene bloote afkoopbaarstelling der tienden, omdat het einde van de zaak nooit zou zijn bereikt, dat zij zouden worden opgeruimd; en dat de eigenaars van tienden daardoor blootstaan om door hen die geld hebben, het beste gedeelte van hunne tienden te zien ont-eigenen, en van de overige gedeelten, overal verspreid, eigenaars te blijven, waarvan de kosten der heffing de opbrengst zouden absorberen. Afkoopbaarstelling is toch altijd hoogst bezwarend, maar een afkoop op eens zal wel het beste en meest rationele middel zijn. Nu zal ik, zonder verder uit te weiden, alleen dit onder aandacht van den Minister brengen, dat, wanneer de Regering, om redenen die hare overtuiging kan medebrengen, eens niet kon besluiten om voor staatsrekening de tienden af te koopen, ofschoon ik dat, als ik het zoo eens noemen mag, eene zeer honorifique of avantageuse zaak zou vinden voor de staatskas zoo als ik in der tijd het plan daarvan in eene brochure heb overgelegd, er dan op dit oogenblik wel een dergelijk middel zou zijn te vinden, bij voorbeeld door eene geaccrediteerde bank, onder waarborg van den Staat en tegen uitgifte van hypotheekbrieven, dien afkoop tot stand te doen brengen.

Ik veroorloof mij dit denkbeeld aan de aandacht der Regering te onderwerpen en ik zal haar antwoord afwachten.

De heer van Eysinga: Telken jare wanneer dit hoofdstuk in de afdeelingen wordt behandeld, wordt het begroet met de opmerking, dat men daaromtrent in een staat van overgang verkeert en dat men zich daarom van meer algemeene beschouwingen moet onthouden, ook de aanhef van ons tegenwoordig verslag is van dien inhoud. Wanneer daarin verder wordt gezegd dat *verscheidene* leden geen aanmerking willen maken op den gang der werkzaamheden op wetgevend gebied, en wanneer daar bijgevoegd wordt dat zij hopen, dat die toestand weldra tot oplossing moge worden gebragt, dan geloof ik, dat men althans omtrent dit laatste wel zou mogen lezen: al de leden.

Ik geloof dat die staat van overgang vooral is toe te schrijven aan den onvolmaaktten toestand waarin de wet op de regterlijke indeeling nog verkeert. Dat die toestand nog lang zal moeten voortduren blijkt daaruit, dat de vroegere éénjarige termijn tot het verschuiven van het in werking treden der wet onbepaald verlengd is. Ik betreur dat die toestand van overgang nog lang zal blijven bestaan. Evenwel meen ik dat men daarvan geen te ernstig en bepaald verwijt aan de Regering behoort te maken. Ik althans zal het niet doen. Wij hebben toch slechts het nieuw Wetboek van Strafvordering, dat wij met eene uitgebreide Memorie van Toelichting ontvingen, in te zien, en te bedenken hoe veel inspanning, moeite en tijd dat werk heeft moeten kosten, even als dit het geval zal zijn met het Wetboek van Burgerlijke Regts-vordering, om schroomvallig te worden eenig verwijt in dat opzicht aan de Regering te rigten. Wij mogen niet vergeten dat wij steeds hebben een strafwetboek van vreemden oorsprong, aan welks vervanging reeds veel moeite en tijd is opgeofferd en waaraan nog veel moeite en tijd zal moeten worden besteed. In dien staat van zaken zou men beschoornd zijn om nieuwe punten van wettelijke voorziening aan te roeren.

Ik meen evenwel bij deze gelegenheid de aandacht der Vergadering toch een oogenblik te mogen bepalen op een onderwerp, geregeld bij het Wetboek van Koophandel. Wanneer ik naga hetgeen daaromtrent door den Minister van Justitie in zijne Memorie van Beantwoording is te kennen gegeven, dan kan ik mij wel met hem vereenigen, wanneer hij zegt: »over de vraag, of het wenschelijk ware, dat bij de wet aan de Regering een meer krachtig toezigt wierd verzekerd, kan verschillend worden gedacht.» Men kan toch over alles verschillend denken. Maar ik meen eenigzins met den Minister van opvatting te mogen verschillen, als hij voortgaat: »In ieder geval schijnt het tijdstip voor eene geheele of partiele herziening van het Wetboek van Koophandel niet aangebroken.»

Uit hetgeen ik gezegd heb, blijkt reeds dat ik een oogenblik de aandacht wil bepalen bij een punt, dat in deze dagen vooral van groot maatschappelijk belang kan gezegd worden te zijn, namelijk de naamlooze vennootschappen. Ik vermoed dat dit punt ook ter sprake zal komen bij een volgend hoofdstuk der Staatsbegroting; maar daar het een onderdeel geldt van een onzer wetboeken, meen ik dat het bij gelegenheid van de behandeling van dit hoofdstuk gevoegelijk kan of, liever gezegd, dient te worden besproken.

De naamlooze vennootschappen zijn, en niet zonder reden, dezer dagen vooral op den voorgrond gesteld. Op zich zelve beschouwd, is de naamlooze vennootschap eene nuttige, weldadige, onmisbare instelling. Waar particuliere krachten zouden te kort schieten, daar kunnen door zamenvoeging van kapitalen onge-looflijk groote doeleinden bereikt worden ten bate van de particulieren en van de maatschappij. Maar wanneer wij het oog vestigen op de groote uitbreiding die zich op dit gebied vertoont, op de reuzenschreden die de naamlooze vennootschappen in de laatste tijden hebben gedaan, dan vraag ik, of men bij het tot stand brengen van ons Wetboek van Koophandel wel ooit heeft kunnen voorzien, dat die zaak zich zoodanig zou uitbreiden, en of de bepalingen van ons tegenwoordig wetboek nog wel op de thans bestaande toestanden behoorlijk kunnen worden toegepast. Wanneer ik toch de bepalingen van het Wetboek van Koophandel raadpleeg, geve mij den indruk dat men de naamlooze vennootschappen beschouwde als eene instelling die aanmoediging behoefte; doch wanneer wij nagaan op welk standpunt die zaak zich thans bevindt, geloof ik den Minister te mogen vragen, of het thans niet zoo ver gekomen is, dat wellicht eenige tempering, eenige terughouding wenschelijk ware.

In betrekking tot dit onderwerp is in de eerste plaats noodig eene stipte handhaving van de daaromtrent bestaande wettelijke bepalingen. De Minister heeft de toezegging gedaan, dat hij aan die bepalingen niet alleen de hand heeft gehouden, maar ook voortaan houden zal. Maar wanneer ik die toezegging ontleed, komt het mij voor, dat daaruit juist het bestaan eener leemte blijkt. Ik zal de vrijheid nemen voor te lezen wat de Minister te dien aanzien gezegd heeft: »De meest stellige verzekering kan worden gegeven, dat bij de behandeling van aanvragen tot goed-

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

keuring der statuten van naamloze vennootschappen de bepalingen van het Wetboek van Koophandel streng worden gehandhaafd. Tot dusver is het bewijs van het tegendeel dan ook niet geleverd. Intusschen worde in het oog gehouden, dat de Regering niet bij magte is de soliditeit van elke vennootschap, wier statuten worden goedgekeurd, te waarborgen. Zoodra toch wordt aangetoond dat een vijfde van het maatschappelijk kapitaal is geplaatst, is, bijaldien de vennootschap niet strijdt met de goede zeden, met de openbare orde of met hetgeen bij de artt. 38 tot en met 55 van het Wetboek van Koophandel is voorgeschreven, de goedkeuring volgens de artt. 37 en 50 verplichtend." *Verplichtend*: ik geloof, dat daarin juist het kwaad ligt. Het is tegen die verplichting, die de Regering aan banden legt, dat ik bezwaar heb. Wanneer men zoodanige maatschappijen in het leven roept en breed opgeeft van een crediet dat nog niet gebleken is; wanneer men de soliditeit roemt waar nog geene voldoende bewijzen van soliditeit voorhanden zijn, wanneer men aan de ligtgeloovigen (die er altijd zullen gevonden worden) gouden bergen voorspiegelt die naderhand blijken niets dan hersenschimmen te zijn, — dan geloof ik dat er grond bestaat voor de vrees dat wij zouden kunnen teruggebragt worden in een toestand, waarvan onze geschiedboeken gewagen dat er eenmaal bestaan heeft, een toestand waarop gisteren door den afgevaardigde uit Noordholland, den heer Hartsen, werd gewezen en die hij misschien niet ten onrechte genoemd heeft den financiën kanker voor den Staat. Wanneer de Regering zegt: »Mij worden de statuten voorgelegd, zij strijden niet met de goede zeden en voldoen aan de eischen van het Wetboek van Koophandel; ik ben dus verplicht ze goed te keuren, de zaak is uit mijne handen en ik kan er mij niet verder mede inlaten", — dan geloof ik dat de zaak eene gevaarlijke wending heeft genomen en eenige restrictie weldadig zou werken voor het algemeen. Wanneer het hier alleen de belangen van den particulier gold, zou men de koele opmerking kunnen maken, dat ieder zich te wachten hebbe voor schade en weten moet wat hij doet. Maar de ervaring op dit gebied in de laatste dagen is rijk; dat zij ook gelukkig is geloof ik niet. En men behoeft geen jurist te zijn om hierover een oordeel te vellen: ieder handelaar, die zich op praktisch gebied beweegt, is daartoe evenzeer in staat. Neen, men kan met de naamloze vennootschappen groote doeleinden bereiken; doch daarbij staan dikwijls de belangen op het spel, niet enkel van particulieren, maar van een gedeelte des Rijks, van eene gansche gemeente, zelfs van de grootste gemeente van het Rijk. Als men die belangen in die groote mate en op dat gevaarlijk standpunt ziet overgelaten aan speculatiezucht en aan voorspiegelingen van soliditeit, waar nog niet van soliditeit gebleken is, dan herhaal ik mijne vraag aan den Minister, of de tijd nog niet geboren is om daarin restrictie te brengen.

Ik zou nog willen gesproken hebben over de buitenlandsche maatschappijen, omdat daaromtrent geen jurisprudentie bestaat en het regt in dezen, het regt waarmede zoo vele en zoo groote belangen op het spel staan, van den vorm afhangt. De Regering heeft evenwel deswege eene toezegging gedaan in de reeds door mij aangehaalde paragraaf der Memorie van Beantwoording, waardoor ik gerust ben gesteld. Ik zal er dus niet verder over spreken.

Er is echter één punt, waarover ik niet zwijgen mag; het is het notariaat. Ik zeg met den Minister, dat daarvan in de andere Kamer een te donker gskleurd tafereel is opgehangen, maar toch is er, mijns inziens, in de instelling van het notariaat eene leemte, die bij eene herziening der wet behoort te worden aangevuld. Wat eischt men tegenwoordig van een notaris? Een bewijs van goed zedelijk gedrag, dat spreekt van zelf, dat wordt van ieder ambtenaar gevorderd; ancienniteit, waaraan de Minister somtijds — ik zeg niet altijd — schijnt te hechten, is mijns inziens geen aanbeveling. Ik geloof dat velen van de oudste candidates bunne vroegere geschiktheid niet meer bezitten. Maar wat is dan noodig voor die betrekking? Eene zekere mate van kunde, waaromtrent verschil van opvatting kan, ik zou bijkans zeggen, moet bestaan. In iedere provincie toch is eene commissie met het onderzoek naar die kunde belast, en nu is het natuurlijk niet aan te nemen dat die verschillende commissies dezelfde mate van kunde vorderen. Maar al kon men dit wel aannemen, zou dan het bezit van die kunde voor een goed notaris voldoende zijn? Het notariaat is zeer zeker bij uitnemendheid eene betrekking van vertrouwen en als daarvoor niet wordt gevorderd een meerdere waarborg, blijkbaar uit een zekeren stand, rang en invloed in en op de maatschappij, die uit den aard der zaak aanleiding moet geven om dat vertrouwen, dat men verlangt, te vestigen, dan geloof ik dat het notariaat in ons vaderland niet zal zijn, wat het zijn kan en moet.

Ik heb gemeend deze punten hier ter sprake te moeten brengen en ik beveel die aan de overweging van den heer Minister van Justitie aan.

De heer **van Swinderen**: Ik zal mij niet begeven op het gebied door de vorige sprekers betreden. Ik wensch alleen in het algemeen den wensch omtrent de afschaffing der tienden en de wenken van den geachten laatsten spreker eenvoudig te ondersteunen. Hetgeen mij het woord doet opvatten, is een punt uit de rede van den eersten spreker. Ik doe dat thans, omdat, toen die geachte spreker het woord voerde, noch de Minister van Binnenlandsche Zaken, noch de Minister van Marine tegenwoordig waren. Doelende op de toezegging, door den Minister van Marine gedaan bij de beantwoording van hoofdstuk VI ten opzichte van de publicatie van 10 Januarij 1805, verbond die geachte spreker daaraan het verzoek aan de Regering om ook dergelijke verklaring te geven ten opzichte van de afkoopbaarheid der tienden. Nu heeft de Minister van Marine zich bij den anderen tak der wetgevende magt beklagd, dat men te laat de bezwaren, omtrent de regeling der quarantaine bestaande, ter sprake had gebragt, en gezegd dat men dit bij de behandeling van hoofdstuk V had moeten doen. De Minister is thans tegenwoordig en misschien zal hij zich nu kunnen beklagen, dat er bij het IVde hoofdstuk der begroting te vroeg over gesproken wordt. De zaak is nu eenmaal aangevoerd en daar wij thans het voorregt hebben de drie Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken en van Marine in ons midden te zien, die bij mogelijkheid in de zaak betrokken kunnen zijn, geloof ik wel te doen dit punt te releveren en aan de twee Ministers, die straks afwezig waren, te doen kennen. Ik wensch wijders de Regering te verzoeken, hetzij bij de behandeling van hoofdstuk IV A, van hoofdstuk V of van hoofdstuk VI, collectief te willen verklaren, wat er nu eigenlijk van die quarantainemaatregelen in de toekomst zal moeten worden.

De heer **Messchert van Vollenhoven**: Door den voorlaatsten geachten spreker is in de tweede plaats een punt behandeld, dat ook ik aan de aandacht van de Regering had willen onderwerpen. Grootendeels is door den geachten spreker opgenomen hetgeen ik had willen zeggen. Er zijn echter nog een paar omstandigheden, waarop ik wensch terug te komen. De Regering zegt in de Memorie van Beantwoording, dat steeds het strengste toezigt wordt gehouden en zal gehouden worden, of de statuten van naamloze vennootschappen aan de bepalingen van het Wetboek van Koophandel al dan niet beantwoorden. Ik geef toe dat de Regering ook te dien opzichte niet verder gaan kan dan het Wetboek van Koophandel haar te doen voorschrijft. Dat is in het algemeen eene waarheid; maar er zijn omstandigheden die deze waarheid in mijn oog dikwijls en aanzienlijk wijzigen. Die naamloze vennootschappen toch zijn meermalen uitvloeiels van eene concessie, door de Regering gegeven. Zij moeten voorwaarden vervullen, in die concessie gesteld. Zoo dikwijls dit geschiedt, mag de concedent niet alleen, maar moet hij strenge regelen voorschrijven en meer waarborgen eischen dan het Wetboek van Koophandel stelt. Dan kan en moet de Regering, die den Staat der Nederlanden bij het geven der concessie vertegenwoordigt, bij de bepalingen van het Wetboek van Koophandel andere bepalingen voegen, die de uitvoering der concessie, door de Regering verleend, waarborgen. Ik kan dus der Regering niet toegeven dat zoo dikwijls eene naamloze vennootschap het uitvloeiels is van eene regerings-concessie, zij niet strenger kan toezien.

Wat het tweede punt betreft, door de Regering aangevoerd, dat namelijk het tijdstip voor eene geheele of partiele herziening van het Wetboek van Koophandel nog niet is aangebroken, moet ik evenzeer als de geachte vóórlaatste spreker uit Friesland dit sustenu ten sterkste bestrijden. Wij zijn toch, wat de naamloze vennootschappen betreft, een nieuw en hoogst gevaarlijk tijdperk ingetreden. Dagelijks zien wij in de groote steden daarvan bewijzen. Het is meer dan tijd dat daarvoor wettelijke voorzieningen worden daargesteld. Hoe die voorziening moet plaats hebben, zal ik op dit oogenblik niet beslissen. Ik wensch alleen dit te zeggen, dat de meeste naamloze vennootschappen, waarmede millioenen gemoeid zijn, niet meer overeenstemmen met de bepalingen van het Wetboek van Koophandel. Dat wetboek kent geen ander maatschappelijk kapitaal dan geldelijk kapitaal. En nu is het ons allen bekend dat in naburige Rijken en ook bij ons het maatschappelijk kapitaal van zeer vele vennootschappen dikwijls niet alleen meer bestaat in geld, maar ook in arbeid. Het is eene onmogelijkheid dat zoo vele millioenen, als dikwijls voor groote geconcedeerde werken geëischt worden, bijeen worden gebragt. Dit geschiedt niet meer. Wat men er ook van zeggen moge, even moeilijk als het altijd was, even moeilijk is het nog om zoo vele millioenen bij elkaar te krijgen. Wat doet men nu? Men beraamt vooraf met aannemers. Deze brengen niet in geld maar arbeid, en naar mate zij arbeid inbrengen bekomen zij aandeelen in het maatschappelijk geldelijk kapitaal. Grootendeels ontvangen zij aan-



II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)*

deelen en voor een klein gedeelte slechts geld.

Dit is niet eens, maar honderden malen het geval; men weet dat vooraf, en als men dus leest in eene acte dat A of B voor 5 of 10 millioen aandelen heeft genomen, dan kan men reeds vooraf bijna met zekerheid gissen dat die persoon de aannemer is, en dat deze er geen oogenblik aan gedacht heeft een zeker gedeelte der som, waarvoor hij inschrijft, werkelijk te storten. Neen, hij wordt terstond crediteur. Hij is degeen die van de gestorte gelden hebben moet, waarvoor hij zijn arbeid levert.

Ziedaar den toestand der zaak, en nu vraag ik, of men moet dulden dat alle bepalingen in naamlooze vennootschappen nog luiden als of de gelden werkelijk worden gestort; dat iedere statut van zoodanige maatschappij eene onwaarheid is, die aan ieder bekend is en openlijk in de prospectussen van zoodanige op te rigten maatschappijen den volke wordt verkondigd. Zal men dat blijven goedkeuren? Zal men zonder wettelijke regeling laten een stand van zaken, die meer en meer algemeen dreigt te worden en met zeer vele gevaren vergezeld gaat? Wil men de bepalingen van een nieuwen stand van zaken wringen naar de bestaande artikelen van het Wetboek van Koophandel, dan houd ik het er voor dat het vrij wat beter is dat wetboek te veranderen, den nieuwen toestand te erkennen en nieuwe maatregelen daaromtrent in dat wetboek op te nemen. Dan kan men waken tegen misbruik maken van den nieuwen toestand van zaken, en ik acht dat verre verkieslijk boven het willens en wetens medewerken tot het opnemen van onwaarheden in de statuten van eene maatschappij.

De heer **Hartsen**: Ik zou het niet wagen iets te voegen bij de geleverde juridieke beschouwingen, ware het niet dat ik op praktisch terrein nog had te wijzen op een bestaand kwaad, waartegen ik meen dat men in een naburig Rijk heeft getracht zich te waarborgen. Ik bedoel het vormen van maatschappijen met gedeeltelijk gefourneerd kapitaal.

Ik ben het geheel eens met den geachten vorigen spreker, dat — om het zoo uit te drukken — onze industrie uit ons Wetboek van Koophandel is gegroeid. Thans is een geheel andere toestand ontstaan, dan bij de vaststelling van dat wetboek bestond en waaraan men bij die vaststelling niet heeft kunnen denken. Daaronder behoort ook de bevoegdheid tot het oprigten van maatschappijen met gedeeltelijk gefourneerd kapitaal. Die bevoegdheid heeft aanleiding gegeven tot zeer veel kwaad en misbruik.

Vroeger heeft die bevoegdheid zeker zaken aangemoedigd, maar nu ontstaan groote maatschappijen, welker kapitaal gedeeltelijk is gefourneerd, en die, zoo als ik gisteren zeide, zich weder voor grootere sommen interesseren in andere maatschappijen, welker kapitaal mede gedeeltelijk is gefourneerd. Er bestaan hier te lande voorbeelden, dat onlangs maatschappijen zich dien ten gevolge hebben gevoeld in een zeer onzekeren toestand. Bij eene herziening van het Wetboek van Koophandel zal men die omstandigheid in het oog moeten houden, en zij is een van de motiven waarom ik op die herziening aandring.

De heer **Cremers**: Ter zake van hetgeen door eenige leden is gezegd, wensch ik iets in het midden te brengen.

Ik ben ten volle overtuigd van de waarheid van hetgeen de geachte afgevaardigde uit de hoofdstad gezegd heeft, dat zoodra de Regering eene concessie aan eene maatschappij geeft, eene concessie waardoor de Staat jegens haar verbonden wordt, zij bijzonder moet toezien op hare soliditeit. Dat is aan het licht gebragt door de maatschappij die te Amsterdam is tot stand gekomen. Maar dat moet nu niet leiden tot het bemoeijelijken van het oprigten van naamlooze vennootschappen in het algemeen. Ik meen dat de geachte afgevaardigde uit Amsterdam zelf gezegd heeft, dat indien men wachten moest tot dat het geheele kapitaal voor een groot werk in geld is verzekerd, de uitvoering daarvan dikwerf nooit zou begonnen worden, dat er iets anders op gevonden is. De geachte afgevaardigde heeft gewaagd van arbeid, die in plaats van geld zou worden aangenomen bij inschrijving. Indien het onmogelijk is de gelden vooraf bijeen te brengen en er te kiezen valt tusschen geen uitvoering te geven aan het werk of de bestaande wet zoo als zij tegenwoordig is te behouden, dan verkies ik het laatste. Een ander spreker zeide dat er gevaar verbonden is aan het hebben van maatschappijen zonder *volgefournéerd kapitaal*. Maar indien men bepaalt dat geen maatschappij zal mogen werken zoolang haar kapitaal niet volgefournéerd is, dan zal menige nuttige maatschappij nimmer tot stand komen. Waartoe is het ook noodig dat het kapitaal geheel gefourneerd is, indien slechts een gedeelte daarvan dadelijk moet gebruikt worden? Mij dunkt dat er geen reden bestaat om het oprigten van naamlooze vennootschappen te bemoeijelijken, zoolang de Regering daarmede niet gemoeid is, zoo als met de zaak in Amsterdam. Men mag die zaak gerust overlaten aan

ieders eigen belang en oordeel. Wanneer de Staat altijd tusschen beide komt om te zorgen dat niemand wordt benadeeld, dan wordt het crediet, de hoeksteen van alle ondernemingen, zeer belemmerd en geschokt.

Het tweede punt betreft de wet op het notariaat.

De gebreken van den tegenwoordigen toestand zijn veel te sterk gekleurd. Er zijn er evenwel. Hoe die te verhelpen? In de eerste plaats het personeel der notarissen te verbeteren. Om candidaat-notaris te worden heeft men een bewijs noodig van kunde en zedelijk gedrag. Dit laatste is zeer gemakkelijk te bekomen. Wanneer iemand van 24 of 25 jaren zijn examen doet, krijgt hij een bewijs van zedelijk gedrag. Er verloopen tien jaren vóór hij kan worden benoemd tot notaris; wat zal nu een certificaat, dat tien jaren oud is, afdoen om te bewijzen dat die persoon dan nog van een goed zedelijk gedrag is; wat zal het afdoen om te bewijzen dat hij strikt zedelijk zal handelen, wanneer hij, na een jaar of vier notaris te zijn geweest, geen praktijk heeft gekregen?

Toch zie ik geen ander middel om die zedelijkheid te constateeren. Evenmin zie ik een ander middel dan het bestaande, om het bewijs van bekwaamheid te leveren.

De geachte spreker uit Friesland heeft gezegd: »het notariaat zal niet worden verbeterd, zoolang de waarborg voor kunde ook niet wordt gezocht in de keuze van personen uit een zekeren stand en rang der maatschappij, die eenigen waarborg geeft voor het bezitten van die eigenschap.»

Ik daarentegen zou het betreuren, indien de Regering dien weg opging. Kunde en zedelijkheid zijn gaven van alle standen, en zoodra men die vereenigt, moet de benoembaarheid niet worden uitgesloten. Ik acht het zelfs beter dat men van anderen kan op klimmen naar hooger; dat geeft een prikkel voor iedereen. Ik geloof niet dat het middel, aangegeven door den geachten spreker uit Friesland, baten zou, en ik zou het afkeuren.

Ik meen echter een ander punt te mogen aanraden. De Regering moet, mijns inziens, voorzigtig zijn om niet te dicht te naderen tot het maximum van het getal notarissen, hetwelk de wet veroorlooft. Dat maximum is één notaris op de 4000 zielen. Op vele plaatsen in men daar te nabij gekomen, en daardoor is op die plaatsen eene te sterke mededinging tusschen de notarissen ontstaan, die aanleiding heeft gegeven tot kwade praktijken, tot bederf van het notarisambt en tot schade voor het publiek. Ik meen dat het meeste heil te verwachten is van het niet te dicht naderen tot het maximum.

De heer **van Beeck Vollenhoven**: Ik heb even het woord gevraagd om er op te wijzen, dat de geachte spreker uit Groningen niet goed schijnt gevolgd te hebben hetgeen zoowel door den geachten spreker uit Friesland, als door de beide geachte sprekers uit Noordholland omtrent de naamlooze vennootschappen is gezegd, of dat hij althans hunne bedoeling niet goed schijnt gevat te hebben.

Ik geloof niet dat een van die sprekers bedoeld zou hebben, dat het beginsel van naamlooze vennootschappen verkeerd ware, of zou willen vorderen dat het gansche maatschappelijke kapitaal gestort zou worden. Ik heb dit beweren niet gehoord en zou er mij ook niet mede kunnen vereenigen.

Volgens mijn inzien hebben die geachte sprekers echter dit bedoeld, dat, zoo als de bepalingen van het Wetboek van Koophandel over de naamlooze vennootschappen luiden, die thans geheel buiten verhouding staan tot de vlugt, die de naamlooze vennootschappen in den laatste tijd hebben genomen, tot de wijze waarop ze gevormd worden, en tot de groote uitbreiding van haren werkring. Zij passen niet meer binnen de bepalingen van het wetboek.

»Laat haar haren gang gaan», zegt de geachte spreker uit Groningen. Maar ik moet hem doen opmerken, dat het wetboek bij voorbeeld bepaalt, dat eene vennootschap niet kan aanvangen te werken dat nadat tien per cent van het maatschappelijk kapitaal is gefourneerd; terwijl men, zich bij de door hen bedoelde toch niet aan die bepaling houdt. Dit nu is eene anomalie, dat de wet iets gebiedt, hetgeen niet gebeurt. Daartegen kom ik op: ik verlang dat de wet di' in waarheid toegepast, di', wanneer dit niet meer kan, gewijzigd worde.

De heer **van der Lek de Clercq**: De twee eerste sprekers over dit hoofdstuk der Staatsbegroting hebben eene zaak behandeld die ook mij zeer ter harte gaat, en ik wensch dus, hetgeen zij gesproken hebben, te ondersteunen. Doch het is niet dáárom, Mijnheer de Voorzitter, dat ik het woord heb gevraagd, maar om te kennen te geven, dat ik het op sommige punten, en speciaal op één punt, met mijn geachten vriend en mede-afgevaardigde uit Zeeland, den heer Franssen van de Putte, niet eens ben.

Als ik hem wel verstaan heb, heeft hij, als een middel om tot

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

eene vernietiging of een afkoop van de tienden te komen, een afkoop in eens en dus een gedwongen afkoop voorgesteld en aanbevolen. Bij de behandeling van het laatste wets-ontwerp tot afkoopbaarstelling van de tienden heb ik dat denkbeeld hier reeds bestreden en ik moet het andermaal bestrijden. Hoe gaarne ik zou medewerken tot het vernietigen van de tienden op eene billijke wijze, zal ik nimmer of nooit mijne stem kunnen geven tot een verplichten afkoop. Dit zou de schromelijkste gevolgen hebben; het zou geen bezwaar opleveren voor den geachten spreker en andere tiendplichtigen, die zeer gemakkelijk zouden kunnen betalen wat er noodig was; doch er zijn anderen voor wie dit schier onmogelijk zou zijn en die men op deze wijze in de grootste ongelijkheid zou brengen.

Ik wil den Minister in overweging geven wat ook reeds bij de behandeling van het bedoelde wets-ontwerp is voorgesteld, namelijk dat de Staat de tienden afkocht en die converteerde ingrondrenten, en dat de tiendplichtigen dan in de gelegenheid zouden zijn om bijv. binnen dertig jaren die grondrenten af te koopen, terwijl de Staat aan de tiendheffers, voor den afstand hunner regten in plaats van geld, obligatiën, rentende zekere percenten en af te lossen binnen 30 jaren, zou kunnen geven.

Ik heb met leedwezen het volgende in de Memorie van Beantwoording op het Verslag dezer Kamer van den Minister gelezen: »Met genoegen vernam de Regering, dat ook de Eerste Kamer de afschaffing der tienden als eene gewenschte zaak blijft beschouwen. Maar ieder zal, met het oog op het reeds meer dan eenmaal geopenbaard verschil van gevoelen omtrent de hoofdpunten, de moeilijkheid erkennen van zoodanige regeling, die, strookende met de overtuiging der Regering, tevens de goedkeuring van beide takken der Vertegenwoordiging zou kunnen verwerven.» Ik geloof dat men van eene krachtige Regering magt verwachten, dat zij het verschil van gevoelen dat tusschen dezen en den anderen tak der wetgevende magt bestaat, zou trachten te vereffenen in het algemeen belang. En ik voeg er nog dit bij: het is, ik zou bijna zeggen eene zedelijke verplichting van de Regering, te zorgen dat er voor het minst nogmaals eene poging tot afkoopbaarstelling der tienden gedaan worde. Bij de optreding toch van dit Kabinet is dit juist een der eerste wets-ontwerpen geweest dat werd voorgedragen en bijzonder gunstig naar buiten werkte; het Kabinet is daardoor, ik zeg niet daardoor alleen, maar toch voor een deel, zeer populair geworden. Als men nu ziet, dat er na de verwerping van het ontwerp geene nieuwe poging gedaan wordt, zou men het misschien daarvoor kunnen houden, dat de vernietiging der tienden niet in ernst bedoeld was door de Regering. Maar ook de Eerste Kamer is verplicht aan te dringen op de afkoopbaarstelling der tienden, omdat al de wets-ontwerpen, die tot dat einde aan haar werden voorgedragen, verworpen zijn.

Ik kan dit niet betreuren, omdat ik er altijd toe heb medegewerkt. Maar voor die verwerping bestonden goede redenen en wel van billijkheid, en inzonderheid dat men, zoo als de geachte spreker uit Goes zeide, eigenlijk niet kreeg volkomen vernietiging van de tienden, hetgeen toch het voorname doel moet zijn. En nu wordt het ten onrechte, en dikwijls door personen van wie men dit niet verwachten zou, zóó voorgesteld, als of deze Kamer die wetten verworpen had omdat onder hare leden veel tiendheffers zijn, wier belang medebrengt dat de tienden niet vernietigd worden. Ik ben met al de leden niet zoo bijzonder bekend wat hunne bezittingen aangaat, maar durf toch zeggen dat ieder tiendheffer onder hen veel meer belang heeft bij de afkoopbaarheid dan bij het behoud der tienden, en wel om de zeer eenvoudige reden, dan het grondbezit veel grooter is dan het regt van tiendheffing. Zijn dus de tienden werkelijk zoo nadeelig voor het grondbezit in het algemeen en zijn in deze Kamer de belangen van den landbouw in groote mate vertegenwoordigd, dan kan alleen onkunde of kwade bedoelingen voorgeven, dat de leden dezer Vergadering uit een kwalijk begrepen, of te misprijzen eigenbelang alle wetten tot afkoopbaarstelling der tienden tot hertoe verworpen hebben.

Ik weusch nog — maar met schroom doe ik dit — een woord te zeggen over een onderwerp, hier meermalen door mij behandeld. Van des Ministers voorgangers mogt ik steeds goede beloften te dezer zake erlangen, doch die hunne daarop spoedige gevolgd af-treding belette te vervullen. Ik hecht aan geen vooroordeel en ik hoop de Minister evenmin; ik zal er dus met vrijmoedigheid over spreken. Ik bedoel het punt, behandeld in § 3 van het Verslag dezer Kamer, de verbetering van het hypotheccair stelsel, meer bijzonder het roeyement krachtens mondelinge volmagt. Het is van het grootste belang dat daarin voorzien worde. De gronden daarvoor, hier dikwijls medegedeeld, zal ik niet herhalen. Maar dit is zeker, dat de tegenwoordige toestand onhoudbaar is. Nu antwoordt de Minister dat er aan zijn Departement zóó veel werk-

zaamheden zijn, dat het verlangde nog wel vooreerst wat achterwege zal moeten blijven. Maar mij dunkt toch dat dit punt niet van zóó veel omvang is dat het, zoo de Minister wil, niet zeer gemakkelijk zou zijn tot stand te brengen. Moeten wij wachten op de afdoening van al de werkzaamheden die bij het Departement van Justitie aanhangig zijn, dan is dit — het is hier meermalen gezegd — een uitstel *ad kalendas graecas*.

Nog een enkel woord over het notariaat. Ik zal mij daarover slechts zeer behoeftzaam uitlaten. Ik stem met veel in van hetgeen door de geachte afgevaardigden uit Friesland en Groningen gezegd is. Maar ik geloof dat de zaak niet gemakkelijk zal te veranderen zijn. Kunde is voor den notaris zeer zeker een vereischte; degelijkheid en goede trouw bovenal moet evenzeer in hem gevonden worden. Ik ben het ook met den geachten spreker uit Groningen eens, dat men niet te veel moet letten op stand in de maatschappij. Maar om dit alles te vereenigen en hiervoor goede regelen te stellen, dat is geene gemakkelijke zaak.

Alleen wensch ik in het voorbijgaan een denkbeeld mede te deelen, dat bij mij wel eens is opgekomen en waardoor de concurrentie, die mij in dezen niet wenschelijk toeschijnt, zoude ophouden niet alleen tusschen de notarissen onderling, waarvan de geachte spreker uit Groningen gewag gemaakt heeft, maar ook met anderen in het maatschappelijk leven, die wel niet de betrekking van notaris bekleeden, maar toch practiseren als zoodanig.

Ik zou in overweging willen geven het notariaat te veranderen in eene betrekking, niet zoo als nu het geval is, direct afhankelijk van het publiek, maar in eene landsbetrekking, bij voorbeeld in den vorm der kantoren van de ontvangers der registratie. Misschien ligt in dit denkbeeld iets goeds en daarom heb ik de vrijheid genomen het in het midden te brengen.

**De heer Fransen van de Putte:** Een kort woord tot opheldering van hetgeen door den geachten spreker uit Zierikzee is gezegd. Ik geniet zeer vaak de eer, als ik het woord voer, een tegenwoord van mijn geachten collega te ontvangen. Dat heeft toch ook zijne goede zijde, want dit bewijst, dat niet die grooten geest van overeenstemming bestaat, welke men gewoon is provincialisme te noemen. Er bestaat niets dan misverstand tusschen den geachten spreker en mij, en het is noodig dat op te helderen, ten einde het door mij gesprokene geen verkeerden indruk op den Minister make.

De geachte spreker uit Zierikzee zegt: ik deel niet in het gevoelen van mijnen ambtgenoot uit Zeeland, omdat hij gedwongen afkoop van tienden wil. De geachte spreker verlangt hetzelfde echter als ik: afkoopbaarheid, en ik verlang met hem, dat de afkoop in eens gevorderd worde, hetzij door tusschenkomst van den Staat hetzij op andere wijze, met een verloop van tijd om ze van den Staat af te wijders weder te kunnen afkopen. De geachte spreker heeft van obligatiën gesproken; ik heb van bankgelden en hypotheekbrieven gesproken. Het is dus slechts een verschil in de toepassing, die ik aan de wijsheid van de Regering heb willen overlaten. Ik geloof dus dat wij het volkomen eens zijn, te meer daar wij ook hierin overeenstemmen, dat hij volstrekt gekant is tegen alle verbrokkeling, welke door partielen afkoop kan ontstaan.

**De heer Olivier, Minister van Justitie:** Er zijn in deze beraadslaging vier punten ter sprake gebragt: de tienden, de naamlooze vennootschappen, het notariaat en het hypotheccair stelsel.

In de eerste plaats de tienden. De geachte eerste spreker heeft verklaard door mijn antwoord op dit punt te leur gesteld te zijn, want het tot stand komen eener wet omtrent de tienden was, volgens zijne meening, niet alleen wenschelijk, maar gebiedend noodzakelijk. Ik geloof evenwel dat deze discussie zelve heeft aangetoond dat aan den eisch, door hem op dit oogenblik aan den Minister van Justitie gedaan, niet zeer gemakkelijk te voldoen is. Men heeft heden toch gezien dat er meer dan één middel aan de hand is gegeven; maar men heeft ook gezien dat de voorstanders der afkoopbaarstelling der tienden het omtrent die voorstellen niet met elkander eens zijn.

De geachte spreker uit Zeeland, de heer Fransen van de Putte, heeft gezegd: taxatie kan niet. Ik geloof het ook. Ik blijf bij mijne oude meening, dat dan niet de wezenlijke waarde wordt teruggegeven. Dan wordt de vroegere, niet de waarde van het werkelijk verlorene, vergoed.

Omtrent eene verandering der tienden in grondrenten heeft die geachte spreker ook gezegd, dat dit niet zou gaan na al hetgeen daaromtrent is voorgevallen. Ik ben het geheel met hem eens. Die zaak is te lang en te uitvoerig behandeld, dan dat ik geloof dat er veel kans zou zijn de tienden op die wijze te zien opheffen.

Men heeft ook gesproken van een afkoop der tienden door den Staat. De Minister van Financien zou natuurlijk in zoodanige



17DE ZITTING. — 5 JANUARIJ.

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

regeling moeten worden betrokken en ik weet niet, of hij tot zoodanige oplossing gaarne zou medewerken.

Ook van de medewerking der Bank is gesproken. Voor 's hands zie ik niet hoe men zoodanig denkbeeld zou kunnen realiseren.

Ik erken dat ik altijd blijf hechten aan mijn vroeger voorstel. Ik beschouw evenwel den last der tienden zóó groot en ik zou mij in zóó hooge mate gelukkig rekenen wanneer het mij gegeven mogt zijn den vaderlandschen landbouw van dien last te bevrijden, dat ik reeds meer dan eens onderzoek heb gedaan of onder de verschillende plannen, die mij zijn aangeboden, er een was dat ik met vertrouwen aan de Vertegenwoordiging zou kunnen aanbevelen. Tot op dit oogenblik heb ik zulk een plan niet gevonden. Ik heb er onderscheiden vol berekeningen en becijferingen ontvangen, maar die zoo moeilijk in de uitvoering waren, dat ik de hand niet zou durven leenen om tot het tot stand brengen van zulk eene wet mede te werken.

Intusschen kan ik deze verzekering geven, dat de zaak mij naauw aan het harte ligt. Ik zal gaarne zien, of er een middel kan gevonden worden, waardoor aan den bestaanden toestand een einde kan worden gemaakt. Mogt dit mij niet gelukken en mogt iemand dan zeggen, gelijk de spreker uit Zeeland, de heer van der Lek de Clerq, vreest, dat het verworpen ontwerp slechts eene leuze is geweest, ik zal er mij niet om bekommeren, want ik ben niet gewoon uit vrees voor praatjes te handelen, maar mijne overtuiging te volgen.

Het tweede punt dat ter sprake is gebracht betreft de naamlooze vennootschappen. De geachte spreker uit Friesland heeft gevraagd, of men bij het maken van het Wetboek van Koophandel wel den tegenwoordigen toestand heeft voorzien. Indien ik op die vraag een antwoord moet geven, dan zeg ik: ja en neen. Hier te lande bestonden die naamlooze vennootschappen niet op die schaal, en misschien dat men ook niet gedacht heeft dat men hier ooit zou doen wat jaren geleden bij onze naburen geschied is. Maar de beperkende bepalingen in het Wetboek van Koophandel hebben juist haren oorsprong te danken aan het overdreven spel dat in Frankrijk met die naamlooze vennootschappen gespeeld was.

Daardoor is menige bepaling in het Wetboek van Koophandel gekomen. Wanneer bijv. geene vaste renten mogen bedongen worden, heeft men daardoor het lokaas willen afsnijden, waarmede men in Frankrijk groote kapitalen trachtte te brengen: men betaalde de renten uit het kapitaal tot dat het op een goeden dag bleek dat de geheele onderneming bedrog was. Om gelijke redenen mogen bij ons de bestuurders dier maatschappijen niet onafzetbaar zijn.

Is hier geen terugkeer en beperking der al te groote vrijheid wenschelijk? vraagt men. Ik moet erkennen, dat men uit vrees, door enkele voorbeelden van de laatste weken verschrikt, al te spoedig naar verandering streeft. Wij kennen de zaak der vennootschappen, met zoo groote kapitalen werkende, nog te kort en nog niet genoeg van alle zijden. Door nu al te spoedig tusschen beide te treden zou men zeer ligt, om het nadeel te weren, zich van veel grooter voordeelen berooven: daarom moeten wij hier zeer voorzigtig zijn.

Hiermede verklaar ik mij nu geen voorstander van de bepalingen van het Wetboek van Koophandel; niemand beter dan de Minister van Justitie kent het illusoire van vele dier voorschriften; hij toch wordt door de wet gedwongen de goedkeuring aan den Koning voor te dragen zonder dat hij zekerheid heeft voor de waarheid van het in de statuten opgenomene. Ik betwijfel echter of daarom nog restrictie noodig is. Eenige leden willen sterker beperking, en in naburige landen slaat men een anderen weg, dien der vrijheid in; men wil daar de Koninklijke goedkeuring geheel laten verdwijnen, en niet ten onrechte, want deze geeft aan die vennootschappen een schijn van soliditeit, terwijl de ware soliditeit dikwerf ontbreekt. Van daar dat men in Frankrijk maatschappijen met beperkte verantwoordelijkheid heeft ingevoerd, zoo als ook in Engeland bestaan. Ik zelf heb reeds meermalen gedacht of die plant niet ook hier te lande zou kunnen worden overgebracht en tot voordeel strekken. Men late zich echter niet door een plotselingen schrik verleiden om terstond met eene wet tusschen beide te treden en eensklaps af te wijken van hetgeen tot hiertoe geacht is in vele opzichten nuttig te kunnen werken.

De geachte afgevaardigde uit Friesland vordert eene stipte handhaving der wet. Ik durf verklaren dat men bij het Departement van Justitie daaromtrent niet gemakkelijk is. Meermalen zijn mij persoonlijk klagen gedaan, dat ik zoo moeilijk was en mij zoo gestreng hield aan de wet. Ik gevoel mij daartoe verplicht en weet niet dat ooit daarvan wordt afgeweken. Het geldt daarbij niet alleen het belang der particulieren, ook dat van den Staat is daarbij betrokken, want, zegt de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, het zijn uitvloeisels van concessien, en daar moest men

gestrenger zijn, meer vorderen dan bij andere naamlooze vennootschappen. De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft zeer te regt daarop aangemerkt, dat de wet geen zoodanig onderscheid kent en het onderzoek der statuten door den Minister van Justitie voor allen hetzelfde behoort te zijn. De rol van dien Minister is echter daarbij zeer lijdelijk. De statuten moeten worden onderworpen aan de goedkeuring des Konings, doch als zij niets inhouden dat strijdt tegen de openbare orde, de goede zeden, of de bepalingen der wet, dan moet volgens het Wetboek van Koophandel de goedkeuring worden verleend. En gebeurt het dat die goedkeuring wordt geweigerd, dan moet die weigering gemotiveerd zijn en moet er aangetoond worden welke bepalingen van dat wetboek in die statuten niet zijn opgevolgd, of in hoe verre deze met de openbare orde of met de goede zeden in strijd zijn.

Eene exceptie daarop, voor zekere gevallen, vind ik niet in de wet; ik lees daarin niet, dat men, wanneer eene concessie verleend is, strenger moet zijn. In dat geval worden echter die statuten onderworpen aan het oordeel van den Minister die daarin betrokken is; zoo is het meermelen gebeurd dat in die statuten wijzigingen zijn gebracht, dewijl niet voldaan was aan hetgeen bij de concessie was voorgeschreven. Mede heb ik heden gehoord, dat er naamlooze vennootschappen zouden zijn, in welke men geen kapitaal inbragt, maar alleen arbeid. De statuten van zulk eene vennootschap zijn nooit bij het Departement van Justitie ontvangen. Bij dat departement wordt altijd zeer naauwkeurig gevraagd, of het een vijfde van het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigd is, en meestal worden daarvan bewijzen gegeven. Ik erken, Mijnheer de Voorzitter, dat ik voor mij daarin geen grooten waarborg zie, maar het is, niet sedert onlangs, maar sedert 1838 altijd zoo geweest. Ook is het voor den Minister eene onmogelijkheid, na te gaan de soliditeit van elken deelnemer, te onderzoeken of werkelijk het kapitaal is gefourneerd. Gelukkig dat de wet dit dan ook niet vordert.

Het blijkt, dunkt mij, hieruit echter, dat die Koninklijke goedkeuring eer nadeelig dan voordelig werkt, omdat, zoo als ik straks heb gezegd, daardoor een schijn van soliditeit aan die vennootschappen wordt toegekend.

De geachte spreker uit Amsterdam heeft geëischt, dat het kapitaal altijd volgefournéerd zou moeten zijn; een ander spreker uit Amsterdam heeft aan die woorden eene minder strenge uitlegging gegeven, doch ik heb die in het gesprokene niet kunnen vinden; die woorden hebben mij dan ook nog al, vooral van een spreker uit de hoofdstad, bevreemd. Ik heb mij toch afgevraagd: hoe moet het dan gaan met zoo vele assurantie-maatschappijen in die stad, welker kapitaal niet is volgefournéerd en die, geloof ik, er volstrekt ook niet aan denken om noodeloos het kapitaal te laten volfournieren. De personen blijven intusschen altijd aansprakelijk, en daarin heeft de wet waarborg meenen te vinden.

Ik geloof derhalve, Mijnheer de Voorzitter, dat het beter is op dit oogenblik nog een tijd lang de werking van zoodanige groote maatschappijen af te wachten, ten einde te beter te weten welke maatregelen tegen misbruiken moeten worden genomen. Wij zijn thans daarmede nog te weinig bekend en wij behooren dus ons te wachten om ontijdig, door oogenblikkelijke vrees geleid, er toe over te gaan om beperkende bepalingen in het leven te roepen. Wanneer ik voor mij op dit oogenblik zou moeten kiezen, dan zou ik veel eer overhellen tot de afschaffing van de bestaande beperkingen, die niet dan met groote moeite en zeer veel strijd in de wet zijn opgenomen, dan mede te werken om aan den associatiegeest van onzen tijd een breidel aan te leggen.

Een derde punt was het notariaat. De geachte spreker uit Leeuwarden heeft daarover gezegd, dat er eene leemte was in de waarborgen van eene zekere mate van kunde. In zeker opzicht deel ik in die meening; ik geloof dat men het examen gestrenger zou kunnen maken. Bij dat examen zijn er evenwel genoeg middelen om te zorgen dat men omtrent de kundigheden van de personen die onderzocht worden zekerheid verkrijgt. Dit hangt af van de personen die examineren. Nadeel, daaruit ontstaande, dat het examen, in verschillende deelen van het Rijk door verschillende personen wordt afgenomen, heeft zich niet geopenbaard. Evenwel, wanneer de wet op het notarisambt eene partiele herziening zou moeten ondergaan, zou het examen zeker een punt zijn dat ik in de eerste plaats zou meenen te moeten wijzigen. De bezwaren zijn in den laatsten tijd zeer breed uitgemeten, doch de geachte spreker zelf heeft erkend dat men in die klagen zeer overdreven had. Inderdaad, dat dunkt mij ook, en ik begrijp niet waardoor eensklaps zulke groote klagen tegen het notariaat zouden kunnen zijn ontstaan. Een strijd tusschen twee notarissen in eene naburige stad, met warmte en levendigheid gevoerd, heeft aanleiding gegeven tot overdrijving zoowel aan de eene als aan de andere zijde.

## II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

De geachte afgevaardigde zegt dat ik bij benoemingen veel aan ancienneteit hecht. Ik hecht veel daaraan dat men voortdurend bij het notariaat gebleven zij. Ook aan den afloop van het examen, voor zoover het mij eenigzins bekend kan zijn. Maar dan alleen, wanneer door geen der autoriteiten op grond van bijzondere kunde omtrent een candidaat eene aanbeveling is geschied, hecht ik aan ancienneteit. En dat is niet vreemd. Door menigen notaris wordt geklaagd over de opheffing van de vroegere verplichting van stage. Men zag in dat verblijven op een kantoor een vermoeden van opgedane ervaring, en zeker, wanneer men vele jaren onder een notaris aan het hoofd van een kantoor heeft gestaan, dan is er toch eenige waarborg dat die persoon geschikt zal zijn voor de betrekking.

„De eischen zijn te laag gesteld.” Daaromtrent deel ik in hetgeen in antwoord is gegeven door den geachten afgevaardigde uit Groningen. Ik voeg er alleen bij, dat, wat de zedelijkheid betreft, de autoriteiten niet gewoon zijn zich bij dat gevorderde getuigschrift te bepalen, dat jaren geleden en wellicht zeer gemakkelijk is verkregen, maar dat zij een onderzoek doen naar de zedelijkheid van den candidaat op het oogenblik zelf.

De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft den Minister aangeraden, niet tot het maximum van notarissen te gaan. Dit doet de Minister ook niet. Volgens het besluit zijn er nog vele plaatsen, waar het getal zou kunnen worden aangevuld. Slechts in zeer enkele gevallen heeft eene aanvulling plaats gehad en dan nog niet eens tot het hoogste getal. Ik meen dat men ook moet letten op het getal acten. Zoo is reeds in enkele kantons geen nieuwe notaris benoemd, hoewel men het maximum nog niet bereikt had, dewijl het bleek dat het notariaat daar geen fatsoenlijk bestaan kon opleveren. Het notariaat is in de maatschappij eene hoogst gewichtige betrekking. Daarom is het noodig dat daarin zonder broodjagerij een eerlijk en fatsoenlijk bestaan te vinden zij.

Meermalen gebeurt het dat men voor veel meer dan 4000 zielen geen notaris benoemt, niettegenstaande de aanvragen menigvuldig zijn en er te naauwernood iets gebeurt waardoor men hoopt dat het kanton eenige uitbreiding in bevolking zal verkrijgen, of de verzoeken rijzen als uit den grond op.

Wat het hypotheekstelsel betreft, door den geachten afgevaardigde uit Zierikzee besproken, mijn antwoord bedoelt geen uitsel *ad kalendas graecas*. De geachte spreker bedenke, dat hij slechts een enkel bezwaar opgeheven wil zien, het roeyement door onder 's hands gevolmagtigden; dat is echter niet het eenige groote bezwaar. Nog andere punten behoeven wettelijke herziening. Indien men tot herziening van het hypotheekstelsel overgaat, dan, geloof ik, mogen die punten niet ongeregeld blijven. Het zou minder dan half werk zijn indien men zich tot dat ééne punt bepaalde, en nu spreek ik nog niet eens van eene geheele, maar van eene partiele herziening. Ten slotte wil ik nog dit zeggen, dat deze zaak een punt van ernstig onderzoek bij mij uitmaken zal.

De heer **van Eysinga**: Het is mijn voornemen niet om verder met den Minister in discussie te treden. Ik ben alleen opgestaan om te constateren dat mijne eerste rede door den geachten spreker uit Groningen, den heer Cremers, op twee punten minder goed is begrepen geworden, waarschijnlijk ten gevolge daarvan, dat ik mijne meening minder naauwkeurig heb uitgedrukt.

Het eerste punt betrof de werking van naamloze vennootschappen; doch na hetgeen door den geachten spreker uit Noord-holland, den heer van Beeck Vollenhoven, daaromtrent reeds is in het midden gebracht, zal ik er niet verder op terugkomen. De opvatting omtrent het tweede punt kan ik echter niet geheel met stilzwijgen laten voorbijgaan. Ik heb het notariaat ter sprake gebracht en gemeend dat en voor bekwaamheid en voor geschiktheid van notarissen bij de wet grooter waarborgen konden en moesten worden gevorderd. Ik dank den Minister voor zijn antwoord, waaruit ik heb mogen ervaren, dat Zijne Excellentie ook niet geheel vreemd is aan die opvatting. Ik heb opgegeven dat, naar mijne meening, waarborgen voor geschiktheid vooral waren te vinden in rang, stand, invloed in de maatschappij. Die woorden hebben den geachten afgevaardigde uit Groningen geleid tot de opvatting, als of ik sommige standen of families zou willen bevoorregten, met uitsluiting van andere. Ik heb die woorden echter in eene goede en althans niet in die kleingeestige beteekenis gebruikt. Ik wil dit verduidelijken door mijn bijval te schenken aan hetgeen de geachte afgevaardigde uit Zeeland, de heer de Leek de Clercq, heeft gezegd en hetgeen een soortgelijk denkbeeld uitdrukt als ik op het oog had, dat namelijk aan den rang van notaris een meer bepaald radicaal mogt worden verbonden, gelijk het, om een voorbeeld te noemen, wordt vereischt voor de betrekking van ambtenaar der registratie en van meer andere ambtenaren van den Staat, als waarbij nu een zeer

gestreng examen, af te leggen voor eene speciale commissie, een getal aspiranten wordt toegelaten, dat geëvenredigd is aan de behoefte.

De heer **Messchert van Vollenhoven**: Ik mag niet berusten in hetgeen door den Minister is gezegd omtrent de vennootschappen. Ik heb begrepen dat zoowel de Minister als de geachte afgevaardigde uit Groningen gemeend hebben, dat door de naamloze vennootschappen te veel aan banden te leggen, men de industrie zou benadeelen. Ik deel in die meening en zou niet wenschen dat de solide industrielen te veel aan banden wierden gelegd, want mijne bedoeling is juist hun te hulp te komen tegen eene andere soort van industrielen.

Hetgeen ik gezegd heb omtrent de waarborgen, die de Regering niet alleen mag vragen maar verplicht is te eischen, wanneer de maatschappij een gevolg is van eene concessie, is, geloof ik, niet goed begrepen. Mijne bedoeling is deze: wanneer de Regering eene concessie geeft tot uitvoering van een groot werk, dan gaat zij met den concessionaris een bilateraal contract aan; zij wordt partij in de zaak even als de concessionaris. Nu zal men wel niet willen tegenspreken dat de eene contracterende partij aan de andere, die eene gunst verlangt, mag en moet opleggen het geven van waarborg, zekerheid; dat, wanneer de andere partij de gunst deelachtig wordt, alsdan de zaak, die geconcessionneerd is, uitvoering erlange. De Staat der Nederlanden wordt door het geven der concessie verbonden, en het is niet meer dan pligt dat, wanneer de Staat partij is, dan ook de concessie niet meer zij eene logen, maar waarheid en uitvoering erlange. Wanneer dus in de concessie vermeld staat, dat de concessionaris die concessie moet overdoen aan eene naamloze vennootschap, dan is de Regering naar mijn inzien verplicht aan dien concessionaris zoodanige waarborgen op te leggen als het belang van de zaak vereischt; en dan zie ik niet in, waarom in de statuten van zoodanige naamloze vennootschap geene andere bepalingen mogen worden opgenomen, dan die in het Wetboek van Koophandel zijn voorgeschreven. En de Regering doet het; wij hebben er reeds bewijzen van gezien, dat er bij naamloze vennootschappen gesproken wordt van een Rijks-commissaris, iets wat onbekend is in het Wetboek van Koophandel, van stortingen en waarborgsommen, hetgeen ook in dat wetboek niet bekend is. Dit alles ligt wel buiten de gewone bemoeijingen van het Departement van Justitie, hetwelk alleen de statuten toetst aan de bepalingen van het Wetboek van Koophandel; doch ik heb niet gesproken van het Departement van Justitie, maar van de Regering, en ik heb gezegd, dat de Regering in dat geval gehouden is toe te zien, dat de statuten de noodige waarborgen bevatten, en dus dat die waarborgen een gevolg moeten zijn van het overleg van de verschillende leden van die Regering.

Van de verplichting om het kapitaal vol te fourneren herinner ik mij niet een woord gesproken te hebben. Ik erken dat de verplichting om dadelijk het kapitaal vol te fourneren in het Wetboek van Koophandel niet staat; daar wordt gesproken van 10 per cent, vóór dat de zaak een aanvang mag nemen. In dat opzigt wil ik de industrie niet belemmeren. Doch aan het eerste punt moet ik des te meer gewigt hechten, omdat wij gisteren nog uit den mond van den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord hebben, dat er tien aanvragen om concessie hangende zijn en dat die waarschijnlijk ook eene of meer naamloze vennootschappen zullen ten gevolge hebben, waarin de Staat der Nederlanden zal betrokken zijn.

De heer **van Sasse van Ysselt**: Ik heb met leedwezen van den Minister vernomen, dat hij blijft hechten aan het denkbeeld, nedergelegd in de wet tot afkoopbaarstelling der tienden, aan deze Kamer vroeger voorgedragen en door haar verworpen. Ik heb toen de vrijheid genomen die wet zeer onpraktisch en niet doeltreffend te noemen, en dit is niet alleen mijn gevoelen, maar ook dat van velen die bij landbouwondernemingen betrokken zijn. Zelfs de leden, die voor de wet stemden, waren niet allen ingenomen met het principe van den Minister: sommigen gaven er hunne stem aan, omdat zij het beschouwden als een eersten stap om een einde aan de zaak te maken, anderen omdat zij de wet voor eene wet van appaisement hielden, die den aandrang tot regeling zou temperen. Ik moet dus bij den Minister aandringen dat hij dit punt niet uit het oog verlieze, maar omzie naar andere middelen om te geraken tot den afkoop der tienden, welke deze Kamer in het algemeen en ik in het bijzonder voorzeker vuriger wenschen dan op vele plaatsen, zeer ten onregte, wordt gedacht.

De heer **Cremers**: Ik wensch een kort antwoord te geven aan de leden die mij hebben bejegend. Ik vereenig mij ook nu geheel met hetgeen de geachte spreker uit Amsterdam in de laatste plaats



## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

gezegd heeft. Met eene naamlooze vennootschap, die zich heeft kunnen vestigen door te voldoen aan het Wetboek van Koophandel, moet de Regering namens den Staat niet handelen vóór dat de statuten zijn tot stand gekomen zoo als zij die noodig acht om de uitvoering voldoende te verzekeren. Maar moeten daarom bij de wet maatregelen genomen worden voor al de naamlooze maatschappijen? Ik heb bij mijne eerste rede niet willen spreken tegen de mij voorafgegangene redenaars, maar ter zake hunne betoogen. Achten zij het niet wenschelijk om ter zake van enkele voorvallen beperkende maatregelen te nemen bij de wet, en dit wel rakende alle naamlooze maatschappijen, dan ben ik het met hen eens. Ik meen evenwel dat, zoo zij dit niet uitdrukkelijk gezegd hebben, dit toch hunne bedoeling was; ik meen die zelfs in de laatste rede van den geachten spreker uit Amsterdam opgemerkt te hebben, toen hij zeide: ik wil niet alle industrie belemmeren, maar ik wil de solide industrie beschermen tegen de insolide. Hoe zal dit kunnen geschieden, als de Regering niet mag beslissen wat solide en wat niet solide is, en daarnaar de eene maatschappij toelaten en de ander weren? Hiertegen ben ik opgekomen. Onraadzaam zou ik het echter achten zoo de Minister nog verder ging dan het Wetboek van Koophandel. Er moet altijd eene goedkeuring des Konings gevorderd worden om als *persona civilis* te kunnen optreden.

Den geachten spreker uit Friesland, die mij over het notariaat heeft toegesproken, wensch ik te zeggen dat ik mij verheug, hem de gelegenheid te hebben gegeven om zijne woorden uit te leggen, en mij en zeker ook anderen te overtuigen dat zijne bedoeling was, gelijk ik die altijd van hem verwacht heb.

De heer **Hartsen**: Wat ik straks in het midden heb gebracht is door den geachten spreker uit Noordholland en door den Minister verschillend opgevat. Ik heb het een en het ander willen zeggen. Ik wilde wijzen op art. 51 Wetboek van Koophandel en op de volstrekte noodzakelijkheid om de hand te houden aan het storten van 10 per cent door de naamlooze maatschappijen. Maar ik heb ook willen wijzen op het misbruik dat maatschappijen gevormd worden met gedeeltelijk gefourneerd kapitaal. De Minister zegt: dat is zoo een groot kwaad niet; een groot deel van onze assurantie-maatschappijen zijn op deze wijze tot stand gekomen. Ik betwist dit niet, maar ik vraag: is die toestand wenschelijk? De Minister zegt: het doet niets ter zake, want wie met zulk eene maatschappij contracteert, heeft toch de responsabiliteit der actiehouders voor zich. Maar zoo doende contracteert men met personen, die men niet kent, terwijl men met de maatschappij vermeent te contracteren.

Ik heb op dit een en ander opmerkzaam willen maken en acht eene herziening van dien titel van het Wetboek van Koophandel volstrekt noodzakelijk.

De heer **Sassen**: Mijnheer de Voorzitter, ik heb met veel genoegen van de Regering vernomen, dat bij haar het voornemen niet bestaat, zoo dadelijk tot eene herziening van den titel van het Wetboek van Koophandel, handelende over naamlooze vennootschappen, over te gaan. De aandrang hiertoe schijnt voornamelijk voortgesproten uit de oprigting van eene zoodanige vennootschap, waarop, als op een voorbeeld voor de noodzakelijkheid der herziening, is gewezen, hoewel hare werking nog geheel in de geboorte is. Ik zal de bijgebrachte redenen, welke tegen eene herziening pleiten, niet herhalen, en ik hecht daaraan mijne goedkeuring; maar ik wil nog twee andere redenen aangeven, die mij mede bewegen, mijne volledige goedkeuring aan de verklaring der Regering te hechten.

Wanneer men, zoo als verlangd wordt, het oprigten van naamlooze vennootschappen meer bemoeijelijken en te zeer aan banden leggen wil, dan zal men, naar mijne wijze van zien, ja, de daartelling hier te lande van zulke vennootschappen kunnen tegengaan, maar men zal dan tevens, bij de erkenning dat de behoefte tot oprigting van dergelijke vennootschappen in de gewoonte van den tijd is doorgedrongen, den invloed van buitenlandsche naamlooze vennootschappen, welke nu reeds tot eene buitensporige hoogte is gestegen, nog vermeerderen, en zelfs de Nederlandsche kapitalen met verdubbelde kracht daarheen zien voeren, tot onbetwistbare schade van genoemde ondernemingen in ons vaderland.

In de tweede plaats zal men door het maken van belemmerende bepalingen de oprigting van meerdere *zoogenaamde* naamlooze vennootschappen, die in menigte zonder goedkeuring des Konings aanwezig zijn, zeer in de hand werken, tot groot nadeel van het publiek. Reeds nu hebben onderscheidene zulke vennootschappen, wier statuten niet volgens de bepalingen van het Wetboek van Koophandel zijn goedgekeurd, een uitgebreiden werkkring. Ik wijs onder andere op sommige vee-fondsen, begrafenis-fondsen enz., die zonder eenigen waarborg voor de deelhebbers of verzekerden over belangrijke sommen beschikken, zonder dat op hunne statuten

de Koninklijke goedkeuring is verkregen. Nu kunnen dergelijke maatschappijen, wel is waar, niet voor de regterlijke collegien ageren en zij worden, dit doende, niet ontvankelijk verklaard, maar zij kunnen evenmin door de belanghebbenden voor die collegien worden vervolgd, en het gevolg van dit laatste is almede, dat het publiek veelal dupe wordt van de handelingen met dergelijke vennootschappen.

Nog eene andere omstandigheid, uit de beraadslaging kennelijk geworden, heeft mij genoopt het woord op te vatten. De geachte spreker uit Amsterdam, de heer Messchert van Vollenhoven, heeft bij de behandeling van dit onderwerp een denkbeeld vooropgezet, dat naar mijne bescheiden meening niet juist is. Hij heeft beweerd, dat, zoo de Regering concessie verleent tot daartelling van een groot werk, de Staat wordt verbonden zonder dat de zekerheid bestaat, dat de concessionaris aan zijne verplichting zal voldoen, waardoor het gevaar beloopt wordt van benadeeling van den Staat en van hen, die zich jegens de maatschappij door het nemen van aandeelen als anderszins hebben verbonden, en hiertegen zijn volgens den geachten spreker voorzieningen noodig; maar ik kan die stelling niet beamen. Naar mijn oordeel wordt door het verleen van concessie voor eenige onderneming of eenig werk niets anders te weeg gebracht, dan dat de concessionaris de bevoegdheid verkrijgt tot het doen der onderneming of tot het uitvoeren van het werk, hetzij in het openbaar belang, hetzij met uitsluiting van anderen; maar door het verleen van concessie wordt de Staat als contractant niet verbonden. De Regering krijgt wel de verplichting, toe te zien dat aan de voorwaarden der concessie worde voldaan, maar eene verbindtenis rust niet op haar. Gaat de concessie vergezeld van bepalingen van geldelijken aard ten laste van den Staat, en van de voorwaarde, dat eene naamlooze maatschappij zal worden opgericht, o ja, dan wordt de Staat verbonden; maar ook dan kan van de bepalingen van het Wetboek van Koophandel worden afgeweken, omdat in zoodanig geval de concessie aan de bekrachtiging van de wetgevende magt moet onderworpen worden, die dan zoodanige waarborgende bepalingen kan daartellen, als het belang en van den Staat en van hen, die zich jegens de maatschappij verbonden hebben, vorderen; en wil of de Regering of de concessionaris zich daaraan niet onderwerpen, dan belet niets, en de Vertegenwoordiging is daartoe zelfs verplicht, dat de bekrachtiging der concessie worde geweigerd.

Ik kan daarom in het geopperde denkbeeld niet deelen, en daaruit nog veel minder tot de noodzakelijkheid van eene herziening van het Wetboek van Koophandel, wat betreft de naamlooze vennootschappen, besluiten. Ik herhaal dus, dat een merklijk onderscheid bestaat tusschen het verleen van concessien in het algemeen en het verleen van concessien waarbij de Staat als partij geldelijk wordt verbonden; in het laatste geval is de tusschenkomst der wetgevende magt onvermijdelijk, die dan in overleg met de Regering zoodanige waarborgende bepalingen kan vaststellen, als waardoor ieders belang verzekerd wordt.

De heer **van Nispen van Panneerden**: Na hetgeen door verschillende geachte sprekers over de naamlooze vennootschappen is gezegd en daarop door den Minister van Justitie is geantwoord, meen ik een kort woord in het midden te moeten brengen. Ik zal mij volstrekt niet mengen in den strijd, of de tijd daar is om tot eene partiele herziening van het Wetboek van Koophandel over te gaan. Door den geachten spreker uit Noordholland is echter gewezen op art. 51 van dat wetboek. Nu lees ik in dat artikel: »De vennootschap zal haren aanvang niet kunnen nemen, ten ware ten minste tien ten honderd van het gemeenschappelijk kapitaal gestort zij.»

De geachte spreker uit Noordholland heeft gezegd: die bepaling wordt niet meer nageleefd. Nu heeft de Minister van Justitie op dit beweren volstrekt niet geantwoord. Daarom wensch ik van dien hoogen staatsambtenaar te vernemen, of die bepaling van het Wetboek van Koophandel op dit oogenblik niet meer gehandhaafd wordt. De handhaving is voor de Regering zeer gemakkelijk. Zij behoeft geene statuten goed te keuren waarin die bepaling niet is opgenomen. Is die bepaling in de statuten opgenomen, maar wordt ze niet door de bestuurders nageleefd, dan kan de verleende bevestiging door den Koning ingetrokken worden op grond van het voorschrift van art. 37 van het Wetboek van Koophandel. En nu komt het mij toch voor dat hetgeen door den geachten spreker uit Noordholland gezegd is, door den Minister niet onbeantwoord had moeten worden gelaten.

De heer **Olivier**, Minister van Justitie: Op nieuw zijn de tienden ter sprake gebracht. Die zaak ligt mij te naauw aan het hart, dan dat ik niet gaarne nogmaals zou beloven alles te zullen

## II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

aanwenden wat mogelijk is en niet met mijne overtuiging strijdt, om dat struikelblok uit den weg te ruimen.

De naamlooze vennootschappen. De geachte spreker uit Amsterdam, de heer Messchert van Vollenhoven, heeft gezegd: de solide industrielen moet men niet te veel aan banden leggen. Maar daarin ligt nu juist de moeilijkheid. Wie zal beoordeelen, of een industrieel *solide* is? Zal men de beoordeeling daarvan aan den Koning opdragen? Feitelijk en regtens is dit onmogelijk. De Koning heeft alleen te doen en kan ook alleen maar te doen hebben met de statuten, niet met de personen.

Men moest bij de concessie van de vennooten waarborgen vragen, zegt men. Die waarborgen worden genomen bij het *verleenen* van de concessie. Daarna gaat deze op de naamlooze vennootschap over, welke in de regten en in de verplichtingen van den concessionaris treedt. Bij de concessie, niet bij de naamlooze vennootschap, is voorgeschreven dat er een Rijkscommissaris zal zijn. Er worden daarbij meermalen ook nog andere waarborgen gevorderd. Maar dit alles heeft met de naamlooze vennootschap als zoodanig niets hoegenaamd te maken. De Minister van Justitie heeft niets te voegen bij de concessie. Het is zijne taak alleen, te onderzoeken of de statuten in strijd zijn met de goede zeden, de openbare orde of de bepalingen der wet.

Een ander spreker uit Amsterdam had gezegd: er moet tien ten honderd van het maatschappelijk kapitaal gestort zijn bij den aanvang der vennootschap. De geachte spreker uit Gelderland heeft mij verweten dat ik daarop niet geantwoord had. Dat ik daarop niet geantwoord heb is zeer natuurlijk. Er wordt niet eene enkele naamlooze vennootschap met aandelen op naam goedgekeurd waarin zoodanige bepaling ontbreekt, want die staat in de wet geschreven, en wat deze beveelt, wordt stipt opgevolgd. Maar nu ben ik het niet eens met dien geachten spreker, dat wanneer aan die bepaling niet wordt voldaan, de Koning de vennootschap kan vernietigen. Art. 37 van het Wetboek van Koophandel zegt in zijne laatste alinea: „Geene, door den Koning bewilligde, naamlooze vennootschap, wordt door den Koning ontbonden, ter zake dat de bestuurders aan de bepalingen en voorwaarden der acte niet hebben voldaan.” Dit is juist eene van die bepalingen waarom ik in de Koninklijke goedkeuring weinig waarborgen vindt. De bepaling moet dus in de statuten staan, of deze worden niet goedgekeurd. Maar als het niet gebeurt, kan de Koning daartegen niets doen, want eene eens verleende bewilliging kan niet meer worden ingetrokken.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer Hartsen, zeide dat ik had opgemerkt dat bij de assurantie-maatschappijen het kapitaal ook niet geheel is gefourneerd, en vraagt nu, of dergelijke toestand wel wenschelijk is. Ik geloof dat de geachte afgevaardigde niet mag voorbijzien dat het gedeeltelijk fourneren van het kapitaal bij de zoo vele hier te lande bestaande assurantie-maatschappijen, zoo al ooit, dan toch zeker tot zeer weinig moeilijkheden aanleiding heeft gegeven, terwijl daarentegen het volfourneren dikwerf nadeelig zou zijn.

Hiermede meen ik de op nieuw gemaakte bedenkingen te hebben beantwoord.

De heer **Thorbecke**, *Minister van Binnenlandsche Zaken*.  
[Deze rede zal nader worden medegedeeld.]

De heer **Huyssen van Kattendijke**, *Minister van Marine*: Ten aanzien van hetgeen de geachte afgevaardigde uit Friesland heeft gezegd als zoude ik eene toezegging hebben gedaan tot de indiening van een wets-ontwerp tot regeling der quarantaine, verzoek ik de Kamer wel in aanmerking te willen nemen dat mijne bedoeling niet geweest is dergelijke toezegging te doen. Op de mij gestelde vraag heb ik geantwoord, dat het mij voorkomt dat na al hetgeen omtrent de zaak der quarantaine is voorgevallen, de Kamer mag verwachten dat zij zal worden geregeld.

Ik had echter daaromtrent mijn ambtgenoot voor Binnenlandsche Zaken niet geraadpleegd; ik wist dat hij niet voornemens was een wets-ontwerp betreffende de quarantaine in te dienen. Ik kon dus niet zeggen dat eene indiening zou plaats hebben. Ik bedoelde slechts te wijzen op den ongeregelde toestand waarin wij ten aanzien der quarantaine verkeerden, daar ik aan de nog steeds bestaande publicatie de hand moet houden en nogtans daartoe niet bij magte ben. En daarom meende ik der Kamer te moeten zeggen dat zij eenige regeling der quarantaine kon verwachten.

De heer **van Swinderen**: Ik zal zeer kort kunnen zijn, Mijnheer de Voorzitter. Ik heb niets te zeggen op de deductie van den Minister van Marine. Ik heb alleen te verwijzen naar hetgeen, toen de Minister niet ter vergaderzaal tegenwoordig was, gezegd is door den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant en hetgeen de Minister ten onrechte als van mij afkomstig heeft beschouwd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk IV A der Staatsbegroting voor het jaar 1865 (*Departement van Justitie*), aan de stemming onderworpen, wordt met algemeene (34) stemmen aangenomen.

Daarna wordt de beraadslaging verdaagd tot den volgenden morgen, 's voormiddags ten 11 ure.

## VERBETERINGEN.

In de rede van den heer *Fransen van de Putte*, voorkomende op: bladz. 98, kol. 2, reg. 30 v. o., staat: die met zijne nakomelingen; lees: „dat.”

bladz. 99, kol. 1, reg. 11 v. b., staat: uitgelote; lees: „uitgeloste”;

In de rede van den heer *Cost Jordens*, voorkomende op: bladz. 100, kol. 2, reg. 36 v. b., staat: een beginsel; lees: „zijn beginsel”;  
aldaar, reg. 21 en 22 v. o., staat: voorspelling; lees: „voorstelling.”



17DE ZITTING. — 5 JANUARIJ.

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865.* (Beraadslaging over hoofdstuk IV A.)

(SUPPLEMENTBLAD.)

REDEVOERING, *uitgesproken door den heer*  
**Thorbecke**, *Minister van Binnenlandsche Zaken,*  
*in de zitting van den 5den Januarij 1865.*

[Zie bladz. 122.]

Het toeval heeft gewild dat eene vraag, niet in verband met

het Departement van Justitie, bij de discussie over dat hoofdstuk tot de Regering werd gerigt, de vraag namelijk, of van de Regering weldra een wetsontwerp tot regeling der quarantaine is te wachten. Van mij niet, Mijnheer de President; bij eene discussie in de Tweede Kamer heb ik vroeger verklaard zoodanige wet voor onnoodig of nutteloos te houden. Evenwel zou ik gaarne, zoo als ik toen zeide, een voorstel van de zijde van hen, die eene instelling van afzondering reclameren, inwachten en onderzoeken.

Wordt nu het initiatief tot dergelijke wet aanvaard, en het voorstel door beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen, dan zal ik nagaan, of ik den Koning zal kunnen adviseren daarin te bewilligen.